

Засновники:

- Громадська організація
«Культ права»
- Ужгородський національний
університет

Головний редактор журналу
В. Ю. Стеценко

Відповідальний секретар журналу
Л. О. Васечко

Журнал включено до міжнародної
наукометричної бази
Index Copernicus International
(Варшава, Польща)

Відповідно до Наказу Міністерства
освіти і науки України № 886
від 02.07.2020 р. (додаток 4)
журнал внесено до Категорії «Б»
Переліку наукових фахових видань
України у галузі юридичних наук
(D8 – Право,
D9 – Міжнародне право).

Реєстрація суб'єкта у сфері друкова-
них медіа: Рішення Національної ради
України з питань телебачення і радіо-
мовлення № 2178 від 27.06.2024 р.
Ідентифікатор медіа: R30-04733.

Суб'єкт у сфері друкованих медіа –
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний універ-
ситет» (вул. Підгірна, буд. 46,
м. Ужгород, 88000,
official@uzhnu.edu.ua,
тел. +38(0312)61-33-21.

Офіційний сайт:

<http://www.publichne-pravo.com.ua>
E-mail: editor@publichne-pravo.com.ua
Тел. +38 (098) 264 94 19

Рекомендовано до друку
Вченою радою Ужгородського
національного університету
(протокол № 15 від 29.12.2025 р.)

Публічне право

Public law

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ
ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 4 (60) / 2025

Видається: щоквартально

Заснований у 2011 році

**Передплатний індекс
89168**

© Громадська організація «Культ права»,
2025

© Ужгородський національний університет,
2025

Наукова рада:

Бандурка О.М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Баулін Ю. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Іншин М. І. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Копиленко О. Л. – д. ю. н., професор, академік НАН України;
Костенко О. М. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Орлюк О. П. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Петришин О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Селіванов А. О. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;
Скрипнюк О. В. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України;

Редакційна колегія:

Стеценко В. Ю. – д. ю. н., професор, головний редактор журналу (Київ);
Андрійко О. Ф. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Арістова І. В. – д. ю. н., професор (Суми);
Баймуратов М. О. – д. ю. н., професор (Київ);
Берлач А. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Богатирьов І. Г. – д. ю. н., професор (Ірпінь, Київська обл.);
Вавженчук С. Я. – д. ю. н., професор (Київ);
Васечко Л. О. – к. ю. н., доцент, відповідальний секретар журналу (Кременчук, Полтавська обл.);
Дніпров О. С. – д. ю. н. (Київ);
Добковскі Я. – габілітований доктор права (Ольштин, Польща);
Дорофеева Л. М. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Журавльов Д. В. – д. ю. н., професор (Київ);
Карабін Т. О. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Колодій А. М. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Коломоєць Т. О. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Запоріжжя);
Копотун І. М. – д. ю. н., професор (Рівне);
Лемак В. В. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Литвинов О. М. – д. ю. н., професор (Харків);
Лук'янець Д. М. – д. ю. н., професор (Харків);
Олефір В. І. – д. ю. н., професор, член-кореспондент НАПрН України (Київ);
Петков С. В. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Приймаченко Д. В. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Савчин М. В. – д. ю. н., професор (Ужгород);
Сідак М. В. – д. ю. н., доцент (Ужгород);
Стеценко С. Г. – д. ю. н., професор, академік НАПрН України (Київ);
Хавронюк М. І. – д. ю. н., професор (Київ);
Чижмарь К. І. – д. ю. н., доцент (Київ);
Шевченко А. Є. – д. ю. н., професор (Ірпінь, Київська обл.);
Юнін О. С. – д. ю. н., професор (Дніпро);
Ярмиш Н. М. – д. ю. н., професор (Київ).

Зміст

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

ВОЛОДИМИР РОЩИН (м. Запоріжжя)	Проблеми тлумачення термінів «випередження» та «обгін» при розгляді дорожньо-транспортних пригод.....5
--	---

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

МАКСИМ ГЕТМАНЦЕВ (м. Київ)	Роль та значення міжнародних трудових стандартів у розвитку трудового права як галузі.....14
--------------------------------------	---

МЕДИЧНЕ ПРАВО

МИКОЛА БОДНАРУК (м. Чернівці)	Окремі аспекти правового регулювання та аналіз проблем донорства крові у Європейському Союзі.....24
---	--

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

АНАТОЛІЙ ПЕТРЕНКО (м. Київ)	Правові аспекти розширення Європейського Союзу: реалії та перспективи.....32
---------------------------------------	---

ВАЛЕРІЙ СОЛДАТЕНКО (м. Київ)	Альтернативи суспільних процесів в Україні восени 1918 р. й реальна практика політично-державного протиборства (частина третя. «Родові травми» народжуваної другої УНР)..45
--	---

Contents

ADMINISTRATIVE LAW AND PROCESS

- ROSHCHYN V.** Problems of Interpreting the Terms “Passing” and “Overtaking”
(Zaporizhzhia) in the Consideration of Road Traffic Accidents..... 5

LABOR LAW AND SOCIAL SECURITY LAW

- GETMANTSEV M.** The role and importance of international labor standards
(Kyiv) in the development of labor law as a field.....14

MEDICAL LAW

- BODNARUK M.** Selected aspects of legal regulation and analysis
(Chernivtsi) of blood donation issues in the European Union..... 24

THEORY, HISTORY AND METHODOLOGY OF PUBLIC LAW

- PETRENKO A.** Legal aspects of the enlargement of the European Union:
(Kyiv) realities and prospects..... 32

- SOLDATENKO V. F.** Alternatives to social processes in Ukraine in the autumn
(Kyiv) of 1918 and the real practice of political and state confrontation
(part three. ‘Generational traumas’ of the nascent
Second Ukrainian People’s Republic).....45

Володимир Рошин,
адвокат, аспірант кафедри конституційного,
адміністративного та трудового права
Національного університету
«Запорізька політехніка»
ORCID: 0009-0008-5414-5965

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-1>

УДК 656.1:340.134

ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ «ВИПЕРЕДЖЕННЯ» ТА «ОБГІН» ПРИ РОЗГЛЯДІ ДОРОЖНЬО- ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД

У статті досліджуються проблеми тлумачення термінів «випередження» та «обгін» у Правилах дорожнього руху України (далі – ПДР), що мають ключове значення для забезпечення безпеки дорожнього руху та правильної кваліфікації дій учасників дорожньо-транспортних пригод (далі – ДТП). Постановка цієї проблеми зумовлена необхідністю усунення нормативної невизначеності, яка призводить до суперечливої правозастосовної практики, помилок під час проведення автотехнічних експертиз та неоднаковості судових рішень у справах про адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані з ДТП.

У роботі здійснено аналіз положень Віденської конвенції про дорожній рух 1968 року, еволюції відповідних норм у радянських та українських редакціях ПДР. Виділено низку невирішених аспектів, які залишалися

поза увагою попередніх досліджень, зокрема: проблема часткового виїзду на смугу зустрічного руху під час обгону; нормативна невизначеність допустимості випередження справа; правовий статус маневрів у межах однієї смуги; використання узбіччя та смуг гальмування і розгону для випередження. Ці прогалини зумовлюють ризик неправильної інтерпретації дорожньої ситуації та створюють підстави для хибних висновків у справах про ДТП.

Метою статті є комплексне дослідження правового змісту термінів «випередження» та «обгін», визначення критеріїв їх чіткого розмежування, аналіз правозастосовної практики та формулювання пропозицій щодо удосконалення нормативного регулювання. Завданням статті є виявлення суперечностей у чинних ПДР, оцінка їхнього впливу на безпеку дорожнього руху та судову практику, а також визначення напрямів

оновлення правового регулювання маневрування.

У результаті проведеного аналізу обґрунтовується необхідність уточнення нормативних визначень маневрів, закріплення вимоги повного виїзду транспортного засобу на смугу зустрічного руху під час обгону, встановлення чітких критеріїв допустимого випередження справа та пряме врегулювання заборони використання узбіччя й допоміжних дорожніх елементів для випередження. Запропоновані рекомендації спрямовані на підвищення правової визначеності, уніфікацію судової та експертної практики й загальне зміцнення безпеки дорожнього руху.

Однією з ключових умов безпеки дорожнього руху є належне дотримання водіями правил маневрування, зокрема під час здійснення таких складних і потенційно небезпечних дій, як «випередження» та «обгін». Ці терміни закріплені в ПДР України, однак на практиці нерідко трапляються випадки їх змішування або хибного ототожнення, що, у свою чергу, призводить до помилок при правовій кваліфікації дій учасників ДТП та ускладнює встановлення об'єктивної істини під час провадження у справах відповідної категорії. Певна невизначеність у тлумаченні понять «випередження» та «обгін» виявляється як у правозастосовній, так і в судовій практиці, що засвідчується наявністю суперечливих рішень у справах про адміністративні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху. Окремі колізії виникають також через недосконалість формулювань у чинному нормативному регулюванні, зокрема у визначеннях, наведених у пункті 1.10 ПДР, що потребує як глибокого доктринального осмислення, так і системного підходу до їх практичного застосування.

Актуальність заявленої проблематики зумовлена, з одного боку, високим рівнем аварійності на дорогах України, а з іншого — необхідністю забезпечення однакового застосування норм ПДР у процесі розслідування ДТП, проведенні експертних досліджень та при ухваленні судових рішень. У цьому контексті виникає потреба у аналізі не лише змісту відповідних термінів, а й у виявленні критеріїв, які дозволяють чітко розмежовувати випередження та обгін як правові категорії.

Першоджерелом для формування сучасної термінології дорожнього руху є Конвенція про дорожній рух 1968 року (далі – Конвенція) [1], розроблена у Відні в межах діяльності ООН і ратифікована Україною. Саме положення цієї Конвенції лягли в основу подальшого формування ПДР як у радянський період, так і після здобуття Україною незалежності. Водночас, у її тексті не міститься визначення термінів «обгін» та «випередження», а у статті 11 викладені лише правила їх виконання. Натомість уже в національних ПДР (спершу радянських, а згодом українських) починає формуватися термінологічне розділення, що мало на меті більш точно регламентування різних типів маневрування. Особливої актуальності це набуло у зв'язку з розвитком системи багатошмугових доріг та підвищенням щільності транспортного потоку.

Досліджуючи еволюцію термінів у ПДР, слід зауважити, що термін «обгін» має значно давнішу історію та був успадкований із радянських ПДР, які формувалися під впливом положень Конвенції і діяли на території України ще кілька років після проголошення незалежності. Натомість термін «випередження» у радянських нормативних актах не вживався та з'явився лише з набуттям чинності перших українських ПДР, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 1993 року № 1094 [2]. Таким

чином, перехід до власного правового регулювання зумовив потребу у запровадженні термінологічного розмежування цих маневрів, як інструменту точнішої класифікації дій водіїв в умовах ускладнення дорожнього руху.

У ПДР, затверджених МВС СРСР 5 серпня 1972 року, термін «обгін» визначався як «випередження одного або кількох транспортних засобів, що рухаються, пов'язане з виїздом із займаного ряду» [3]. У наступній редакції ПДР, затвердженій 2 листопада 1979 року, це визначення було доповнене застереженням: «Рух транспортних засобів одного ряду з більшою швидкістю від транспортних засобів сусіднього ряду не розглядається як обгін» [4]. Таким чином, уперше було зроблено спробу нормативно відмежувати поняття обгону від випередження. У редакції ПДР, затвердженій 16 липня 1986 року, термін «обгін» вже визначався як «випередження одного або кількох транспортних засобів, пов'язане з виїздом на смугу (бік проїзної частини) зустрічного руху і наступним поверненням на раніше займану смугу (бік проїзної частини)» [5]. Таким чином, обгін був закріплений як маневр, пов'язаний з виїздом на зустрічну смугу.

В ПДР України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України 10 жовтня 1993 року, вперше було запроваджено два окремих терміни – «випередження» та «обгін». При цьому термін «обгін» набув нового, дещо видозміненого змісту та, по суті, став похідним від поняття «випередження». Так, випередження визначалося як рух транспортного засобу із швидкістю, що перевищує швидкість попутного транспортного засобу, який рухається по суміжній смузі. Обгін трактувався як випередження одного або кількох транспортних засобів, пов'язане з виїздом із займаної смуги руху і наступним поверненням на неї. При цьому, на відміну від останньої

редакції ПДР СРСР 1986 року, обгін вже не пов'язувався безпосередньо з виїздом на смугу зустрічного руху.

Це положення викликає обґрунтовані сумніви щодо його відповідності принципам правової визначеності. Втрата чіткої вказівки на смугу руху, якою може здійснюватися обгін, розмиває межу між обгоном і випередженням та істотно ускладнює процес правозастосування. У результаті виникає потенціал для неоднозначного тлумачення ситуацій, пов'язаних із маневрами випередження в межах одного напрямку. Така еволюція терміну, попри формальне прагнення до системності, насправді знизила ступінь нормативної чіткості у сфері регулювання дорожнього руху, що дає підстави вважати це зміною на гірше у порівнянні з попередньою, більш визначеною радянською редакцією.

Таким чином, у перших ПДР України формальне розмежування між поняттями «обгін» та «випередження» ґрунтувалося лише на наявності виїзду із займаної смуги руху з обов'язковим подальшим поверненням на неї. Обидва маневри передбачали випередження одного або кількох транспортних засобів, однак лише у випадку обгону законодавець наголошував на зміні смуги з наступним поверненням. При цьому здійснення руху по зустрічний чи попутний смузі не мало значення, що допускало правове отождолення маневрів із різним рівнем дорожньої небезпеки. У підсумку сутнісна відмінність між обгоном і випередженням була зведена до формального критерію виїзду з займаної смуги руху з подальшим поверненням на неї, що ускладнило їх розмежування в правозастосовній практиці.

Неврегульованими залишалися й такі поширені ситуації, як випередження з виїздом із займаної смуги без наступного повернення на неї, а також маневри, під час яких зміна смуги руху здійснювалася вже після завершення

випередження. Оскільки ці дії не відповідали жодному з визначень – ані обгону, ані випередженню та залишилися некласифікованими, що ускладнювало однозначну правову оцінку дій водіїв. Внаслідок цього виникали труднощі в застосуванні приписів ПДР, зокрема щодо заборонених чи дозволених маневрів, а також у кваліфікації дій водіїв у разі настання дорожньо-транспортної пригоди.

Редакція Правил, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306 [6], вперше закріпила чітко і вузьке визначення обгону, обмеживши його лише ситуаціями, коли маневр пов'язаний із виїздом на смугу зустрічного руху. Відповідно до нового формулювання, обгін – це випередження одного або кількох транспортних засобів, пов'язане з виїздом на смугу зустрічного руху і подальшим поверненням на раніше займану смугу. Таке уточнення сприяло відмежуванню випадків, коли випередження здійснюється з виїздом із займаної смуги з наступним поверненням на неї, але без виїзду на зустрічну смугу. Водночас, усі інші маневри випередження, які пов'язані або не пов'язані зі зміною смуги в межах одного напрямку руху, були остаточно виведені за межі поняття «обгін». Таким чином, відбулося нормативне відмежування двох термінів, які набули обмеженого, але чітко визначеного змісту.

У редакції ПДР 2001 року термін «випередження» визначено як рух транспортного засобу із більшою швидкістю, ніж швидкість попутного транспортного засобу, що рухається по суміжній смузі. Це визначення встановлює головну конструктивну умову – наявність суміжної смуги, що робить випередження в межах однієї смуги юридично неможливим, виходячи безпосередньо з тексту терміну. Саме тому законодавець, визначаючи маневр випередження, оперує

категорією «суміжної смуги», закріплюючи модель рядного руху. У цьому контексті випередження в межах однієї смуги руху виключається з огляду на буквальне тлумачення, що повністю узгоджується з концепцією «одна смуга – один автомобіль» [7], яка ґрунтується на функціональній одиничності використання смуги і передбачає, що в межах однієї смуги руху в один і той самий момент часу може здійснювати рух лише один автомобіль у поперечному перерізі дороги. Водій, який рухається в межах своєї смуги, є її єдиним легітимним користувачем, і жоден інший учасник дорожнього руху не має права втручатися у цю просторово-часову зону без належної підстави.

З огляду на це, випередження мотоциклістами автомобілів у межах однієї смуги руху є складним і контроверсійним явищем з точки зору чинних ПДР. Такий маневр на перший погляд може здаватися допустимим, особливо якщо ширина смуги фізично дозволяє виконати його з дотриманням безпечного інтервалу до випереджуваного транспортного засобу. Однак, з урахуванням правової природи смуги руху як індивідуальної просторової зони, такий маневр є юридично проблемним і водночас становить потенційну небезпеку, насамперед для життя та здоров'я самого мотоцикліста.

Судова практика свідчить, про поширеність такого випередження мотоциклістами автомобілів у межах однієї смуги руху, що призводить до небезпечних ситуацій та ДТП. Такі маневри суперечать принципам безпеки дорожнього руху та можуть бути кваліфіковані як порушення правил рядності або створення аварійної ситуації. На практиці нерідко трапляються випадки коли мотоциклісти, в місцях, де обгін заборонено дорожніми знаками або розміткою, маскують свою протиправну поведінку під легітимне «випередження», рухаючись в межах

однієї смуги з автомобілем. Такий підхід не лише не відповідає суті та змісту цього поняття, а й становить навмисне ухилення від обмежень, встановлених для підвищення безпеки дорожнього руху. У цьому контексті концепція «одна смуга – один автомобіль» відіграє важливу превентивну роль, адже чітко дотримання правового режиму смуги як індивідуальної просторової зони руху унеможливує юридичне виправдання подібних небезпечних маневрів і посилює захист учасників дорожнього руху від потенційних ризиків.

Попри достатньо чітко визначення терміну «випередження» у ПДР, відкритим залишається питання щодо правил його виконання в частині допустимого боку його здійснення – ліворуч чи праворуч. На відміну від обгону, який однозначно передбачає його виконання шляхом виїзду на зустрічну смугу (тобто з лівого боку), випередження, згідно з чинним визначенням, не містить прямої вказівки на сторону його здійснення. Водночас, враховуючи загальний обов'язок учасників дорожнього руху рухатися якнайближче до правого краю проїзної частини (п. 11.2 ПДР), випередження зліва стає більш природним і очікуваним варіантом поведінки. Така пріоритетність забезпечує передбачуваність маневру, наближаючи його до конструкції обгону, і підвищує загальний рівень безпеки, мінімізуючи ризик несподіваних дій з правого боку.

У деяких випадках випередження праворуч може бути допустимим, однак за відсутності прямої норми воно може сприйматися як порушення. Це підкреслює необхідність нормативного уточнення щодо правомірності випередження праворуч, з урахуванням сучасних умов інтенсивного та багатосмугового руху. Випередження справа має бути суворо регламентоване і дозволено лише в чітко визначених ситуаціях (наприклад автомобіля,

який повертає ліворуч на перехресті), що забезпечить безпеку та впорядкованість дорожнього руху.

Розглядаючи варіанти виконання випередження з правого боку, слід дійти логічного висновку, що здійснення такого маневру по узбіччю є неправомірним. Узбіччя не належить до смуг руху, не призначене для руху транспортних засобів тож, відповідно, не може використовуватися для випередження. Такий маневр суперечить функціональному призначенню цього елементу дороги та має кваліфікуватися як виїзд за межі проїзної частини без правомірних підстав. Жодна норма ПДР не передбачає можливості виконання випередження по узбіччю, оскільки рух по ньому створює потенційну небезпеку для інших учасників дорожнього руху. У більшості випадків узбіччя мають ґрунтове покриття або лише укріплений верхній шар, що робить їх придатними для зупинки або руху на невеликій швидкості, але не для маневрування на швидкості, характерній для випередження. У випадку зіткнення між автомобілем, який виконує випередження по узбіччю, та транспортним засобом, водій якого здійснює маневр виїзду на узбіччя з метою зупинки відповідно до вимог пункту 15.1 ПДР, у сучасній практиці правозастосування, як правило, протокол про вчинення правопорушення складається щодо останнього. Це обумовлено формальним тлумаченням положень пункту 10.1 ПДР, згідно з яким – перед початком будь-якого маневру водій повинен переконатися, що цей маневр буде безпечним і не створить перешкод або небезпеки іншим учасникам руху. Такий підхід не враховує того, що рух по узбіччю з метою випередження взагалі не передбачений правилами як допустима поведінка, а отже – є таким, що виходить за межі правомірного способу реалізації права на рух.

Випередження транспортних засобів з правого боку шляхом використання смуг гальмування або розгону так само не може вважатися правомірним. Згадані смуги, згідно з їх функціональним призначенням, слугують для зниження або набору швидкості під час з'їзду чи виїзду на основну проїзну частину, щоб не уповільнювати швидкість руху транспортних засобів, які рухаються по ній. У структурі ПДР немає норм, які б прямо забороняли використання цих смуг для виконання маневру випередження, проте їх використання у спосіб, не передбачений Правилами, може створювати небезпеку як для водіїв, які мають намір здійснити виїзд на основну дорогу, так і для тих, хто рухається по ній.

Складність правозастосування у таких випадках зумовлює ймовірність помилкової правової кваліфікації дій учасників ДТП, коли відповідальність покладається не на особу, яка порушила функціональне призначення дорожнього елемента (виконуючи випередження по узбіччю чи смузі розгону), а на водія, який діяв у межах дозволеного. Ця ситуація потребує як уточнення положень ПДР щодо допустимих способів випередження, так і вироблення усталеної правозастосовної практики, що враховуватиме характер дорожніх елементів та їх цільове призначення.

У науковому та експертному середовищі не існує єдності щодо питання правильного способу виконання обгону як окремого виду маневру. Зокрема, висловлюється позиція, згідно з якою обгін може вважатися здійсненим належним чином навіть у разі часткового виїзду на смугу зустрічного руху – лише лівими колесами транспортного засобу. Такий підхід закріпився в експертній практиці виходячи з буквального тлумачення терміну «обгін», відповідно до якого – це випередження одного або кількох транспортних засобів,

пов'язане з виїздом на смугу зустрічного руху. Однак, на нашу думку, подібне тлумачення є надмірно формалізованим і не враховує конструктивні особливості дорожньої інфраструктури та безпековий зміст обгону як маневру. Для чіткого розуміння іншими учасниками дорожнього руху намірів особи, яка виконує обгін, цей маневр повинен передбачати повне переміщення транспортного засобу на смугу зустрічного руху. В іншому випадку виникає ризик зіткнення, особливо в умовах обгону габаритних транспортних засобів, таких як вантажівки або автобуси, а також з огляду на інерційну поведінку автомобіля під час зміни траєкторії. Отже, частковий виїзд на смугу зустрічного руху (наприклад, лише лівими колесами) навіть при дотриманні безпечного інтервалу, не може вважатися повноцінним обгоном у правовому розумінні, оскільки при цьому порушується просторовий принцип організації дорожнього руху – «одна смуга руху – один автомобіль».

Проведений аналіз чинних положень ПДР свідчить про наявність низки прогалин і суперечностей, що ускладнюють правозастосування у випадках виконання маневрів обгону та випередження, особливо у складних дорожніх ситуаціях або за умов обмеженої пропускну здатності дорожньої інфраструктури. Зокрема, відсутність чітко вираженої вимоги щодо повного виїзду на смугу зустрічного руху під час обгону, а також нормативно не врегульоване питання допустимості використання смуг гальмування, розгону та узбіччя у процесі випередження, або його здійснення в межах однієї смуги – створюють передумови для небезпечної поведінки водіїв та неоднозначної оцінки їхніх дій у разі ДТП.

Сучасне визначення терміну «обгін» фіксує лише формальну ознаку – «виїзд на смугу зустрічного руху», не уточнюючи, чи йдеться про

повне переміщення транспортного засобу, чи можливий лише частковий виїзд на зустрічну смугу (наприклад, лише лівими колесами). Така редакція створює нормативну невизначеність і породжує суперечливу судову практику, в якій одним із вирішальних чинників кваліфікації маневру вважається не стільки його характер, скільки факт торкання зустрічної смуги або перетину розмітки. Окрім цього, нормативна нерегульованість використання допоміжних дорожніх елементів (узбіч, смуг гальмування або розгону) для випередження дає підстави деяким водіям вдаватися до нестандартних маневрів, які не відповідають функціональному призначенню цих елементів і створюють загрозу іншим учасникам дорожнього руху, зокрема тим, хто зупиняється, виїжджає чи повертає відповідно до вимог ПДР.

Проведене дослідження еволюції нормативного регулювання та усталеної правозастосовної практики засвідчує, що проблема тлумачення термінів «випередження» та «обгін» у ПДР України має системний характер і безпосередньо впливає на якість розслідування ДТП, результати автотехнічних експертиз, а також на правильність судових рішень у справах про адміністративні та кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням правил безпеки дорожнього руху. Відсутність нормативної однозначності у визначенні цих маневрів породжує конкуренцію підходів

у судовій практиці, а також сприяє використанню водіями небезпечних або неправомірних моделей поведінки, які маскуються під «допустимі» маневри. Ця невизначеність термінології додатково посилюється ігноруванням концепції просторової організації руху «одна смуга – один автомобіль», який забезпечує передбачуваність поведінки учасників руху, створює чіткі межі користування смугою та унеможливорює небезпечні маневри.

Узагальнення проведеного дослідження дає підстави стверджувати, що чинна редакція ПДР не повною мірою відповідає сучасним умовам дорожнього руху, які характеризуються високою інтенсивністю, багатосмуговими магістралями та складною дорожньою інфраструктурою. Нормативне уточнення критеріїв обгону та випередження, закріплення вимоги повного виїзду на зустрічну смугу під час обгону, визначення допустимих випадків випередження справа та пряма заборона виконання випередження по узбіччю та допоміжних елементах дороги сприятимуть усуненню правової невизначеності та підвищенню рівня безпеки. Системне оновлення термінології ПДР, узгоджене з положеннями Віденської конвенції про дорожній рух і сучасною судовою практикою, дозволить зміцнити принцип правової визначеності, підвищити єдність правозастосування та забезпечити справедливу правову оцінку дій учасників дорожнього руху у справах про ДТП.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про дорожній рух від 8 листопада 1968 р. // ООН. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_041#Text. (дата звернення 17.11.2025)
2. Про затвердження Правил дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1094 від 31.12.1993 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1094-93-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.11.2025)
3. Правила дорожнього руху: Введені в дію з 1 січ. 1973 р. Із змін. Та доп. від 1 квіт. 1975 р., 1 січ. 1976 р. та 1 січ. 1979 р. – 11-е вид.–К.: Техніка, 1979. – 64 с., мал.
4. Правила дорожнього руху: Введені в дію з 1 лип. 1980 р.–К.: Техніка, 1980. – 50 с., мал.

5. Правила дорожнього руху: Введені в дію з 1 січ. 1987 р. – Таллін: Валгус, 1987. – 96 с., мал.

6. Про Правила дорожнього руху. Постанова Кабінету Міністрів України № 1306 від 10.10.2001 року / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення 17.11.2025).

7. Рощин В.С. Проблеми тлумачення поняття «смуга руху» про розгляді дорожньо-транспортних пригод. Матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків 22 трав. 2025 р.) Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 2025. 294 с. – С. 219–226.

Рощин В. С. Проблеми тлумачення термінів «випередження» та «обгін» при розгляді дорожньо-транспортних пригод

Стаття присвячена комплексному аналізу проблем тлумачення термінів «випередження» та «обгін» у Правилах дорожнього руху України (ПДР) та з'ясуванню їхнього впливу на правозастосовну практику під час розгляду справ про дорожньо-транспортні пригоди (ДТП). Показано, що ці терміни мають суттєве значення для встановлення механізму ДТП, визначення меж відповідальності водіїв та формування висновків експертів-автотехніків, однак чинні нормативні конструкції містять низку неузгодженостей, які породжують суперечливу судову практику. На основі історико-правового аналізу еволюції відповідних положень Правил, положень Віденської конвенції про дорожній рух 1968 року та рішень національних судів аргументується, що відсутність однозначних критеріїв відмежування випередження від обгону призводить до помилкової інтерпретації маневрів та ускладнює кваліфікацію порушень правил дорожнього руху. Окрему увагу приділено проблемам випередження справа, використання для випередження узбіччя, а також смуг гальмування й розгону. Висвітлені ризики випередження в межах однієї смуги, а також виконання обгону лише з частковим виїздом на зустрічну смугу, що суперечить принципу просторової організації руху «одна смуга – один автомобіль». Обґрунтовано, що нечіткість чинних норм створює можливість для формального, а інколи й довільного тлумачення ПДР, у тому числі в експертній практиці, де технічні висновки нерідко виходять за межі компетенції експерта та фактично замінюють правову оцінку. У статті сформульовано пропозиції щодо вдосконалення нормативного визначення маневрів, передусім шляхом закріплення вимоги повного виїзду на смугу зустрічного руху під час обгону, уточнення допустимих випадків випередження з правого боку та встановлення прямої заборони використання узбіччя й допоміжних елементів дороги для виконання маневрів, не передбачених їх функціональним призначенням. Реалізація запропонованих змін сприятиме підвищенню правової визначеності, забезпеченню передбачуваності дорожньої поведінки та уніфікації правозастосування у сфері безпеки дорожнього руху.

Ключові слова: обгін, випередження, смуга руху, ПДР, ДТП.

Roshchyn V. Problems of Interpreting the Terms “Passing” and “Overtaking” in the Consideration of Road Traffic Accidents

The article provides a comprehensive analysis of the problems related to the interpretation of the terms “passing” and “overtaking” in the Road Traffic Rules of Ukraine (RTR) and examines their impact on law-enforcement practice in cases involving road traffic accidents (RTAs). It is demonstrated that these terms play a crucial role in establishing the mechanism of an RTA, determining the scope of drivers' liability, and forming the conclusions of auto-technical experts; however, the current regulatory constructions contain a number of inconsistencies that generate contradictory judicial practice. Based on a historical and legal analysis of the evolution of the relevant provisions of the Rules, the provisions of the 1968 Vienna Convention on Road Traffic, and the decisions of national courts, the article argues that the absence of clear criteria for distinguishing passing from overtaking leads to

erroneous interpretations of manoeuvres and complicates the legal qualification of traffic violations. Particular attention is devoted to the problems of passing on the right, the use of the road shoulder for passing, as well as the use of deceleration and acceleration lanes for this purpose. The article highlights the risks associated with passing within a single lane and overtaking with only a partial incursion into the oncoming lane, which contradicts the spatial organisation principle of “one lane – one vehicle”. It is substantiated that the lack of clarity in current regulations creates opportunities for formal, and sometimes arbitrary, interpretation of the RTR, including in expert practice, where technical findings often exceed the expert’s competence and in effect replace legal assessment. The article formulates proposals to improve the regulatory definitions of these manoeuvres, primarily by establishing the requirement of a full transition into the oncoming lane during overtaking, clarifying the permissible cases of passing on the right, and introducing an explicit prohibition on the use of the shoulder and auxiliary road elements for manoeuvres that do not correspond to their functional purpose. Implementation of the proposed changes will enhance legal certainty, ensure predictability of driver behaviour, and promote uniformity in law-enforcement practice within the field of road traffic safety.

Key words: overtaking, passing, traffic lane, Road Traffic Rules (RTR), road traffic accident (RTA).

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Максим Гетманцев,

кандидат юридичних наук, старший дослідник,
в.о. завідувача відділу приватного права та процесу
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва

імені акад. Ф. Г. Бурчака Національної академії
правових наук України

ORCID: 0000-0002-0102-0498

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-2>

УДК 349.2

Роль та значення міжнародних трудоуних стандартів у розвитку трудоуного права як галузі

Постановка проблеми. Складовою частиною системи міжнародно-правового регулювання є реалізація норм міжнародних прав державами в якій держава розглядається основним його суб'єктом поведінки. В якості критерію поведінки держави виступає норма міжнародного права, модель якої вимагає виконання юридичних приписів. Суттєвим моментом в такому процесі є відношення держави до дії міжнародних норм права по відношенню до свого національного права. Від того, наскільки дана держава є морально і юридично готова до дії в її власному праві і від того, який вона обере для цього правовий механізм, залежить ступінь реалізації норм міжнародного права. Саме тут абстрактні норми міжнародного права набувають своє реальне, життєве значення як для держави так і для міжнародних співтовариств у цілому.

Дослідженню питань пов'язаних з вивченням питань міжнародних

трудоуних стандартів, проблем їх розвитку та значення у розвитку трудоуного права як галузі досліджували такі вчені-трудоуники як: В.В. Бонтлаб, С.В. Венедиктов, С.В. Вишновецька, Н.Д. Гетьманцева, М.М. Клемпарський, В.П. Мельник, О.М. Рим, О.Г. Серета, Г.І Чанишева, С.М. Черноус, О.М. Ярошенко та інші вчені. Незважаючи на багатогранну діяльність МОП, розмаїття міжнародних конвенцій та рекомендацій, вплив МОП на умови праці в різних державах є обмеженим, а інколи навіть відсутнім, незважаючи на ті заходи, що вживаються у кожній країні на національному рівні. Наближення України як демократичної держави, зумовлює запровадження і реалізацію нових національних стандартів виконання, які відображають інтереси суспільства.

Метою даної статті є розкриття питання щодо проблем розвитку міжнародних трудоуних стандартів та

виокремлення їх значення у розвитку трудового права як галузі.

Виклад основного матеріалу.

Сучасне міжнародне регулювання праці характеризується збільшенням кількості актів «м'якого» права, які не вимагають ратифікації та не містять чітких зобов'язань держав, а тому можуть швидко реагувати на зміни у сфері трудових відносин. Такі акти «м'якого» права у сфері праці можна визначити як розроблені переважно міжнародними організаціями міжнародні документи, які не передбачають формально визначених прав та обов'язків, але містять положення, що виступають орієнтирами у регламентації соціально-трудової сфери на практиці. До актів «м'якого» права насамперед належать рекомендації та декларації (крім Філадельфійської декларації 1944 р.) МОП, Хартії Ради Європи.

У міжнародному регулюванні праці зростає також роль інших гнучких механізмів впливу, до яких відносяться міжнародні програми, розроблені суб'єктами міжнародних відносин, що містять розпорядження індивідуального та загального характеру та передбачають певний алгоритм власної реалізації. Яскравим прикладом міжнародних програм у сфері праці є: Програма дій ООН щодо здійснення Декларації про ліквідації всіх форм расової дискримінації 2001 р.; програма «Гідної праці» МОП; План дій «Україна – Європейський Союз» та інші. Такі програми забезпечують міждержавний діалог, координують національну нормотворчість, що є актуальним у сучасних умовах. Так в рамках Плану дій «Україна – Європейський Союз», – європейська інтеграція для України є способом модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і нових технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних

виробників та виходу на світові ринки, на ринок ЄС [12].

Відповідним результатом правотворчості у сфері праці є трудові стандарти, які встановлюються на міжнародному, національному та локальному рівнях регулювання та виступають змістовною характеристикою норм трудового права, що виражається у закріпленні певних прав, гарантій та обов'язків працівників. Трудові стандарти визначають той чи інший рівень регулювання «становище» працівника, погіршення якого є неприйнятним (ст. 9 КЗпП України). Як зауважується в юридичній літературі, «сучасне розвинуте трудове право, як таке, є неможливим без комплексної нормативно-правової взаємодії міжнародних та національних трудових стандартів. Така взаємодія здійснюється через: 1) спільне міжнародно-правове та національно-правове регулювання тієї чи іншої сфери суспільних відносин; 2) відповідне співвідношення між діючими системами норм міжнародного та національного трудового права в рамках цілісного галузевого законодавчого базису тієї чи іншої суверенної держави; 3) міжнародно-правове реагування на порушення міжнародних складників даної галузі національної системи права»[11, с. 58].

Термін «трудові стандарти» переважно застосовується в міжнародному трудовому праві. Як правило, трудові стандарти є змістовним відображенням правового регулювання трудових відносин на різних рівнях. У встановленні трудового стандарту знаходять реалізацію як приватні інтереси сторін трудових відносин так і інтереси держави. Міжнародні стандарти праці, як правові явища, розглядаються у таких значеннях: як сукупність міжнародно-правових актів, як загальні норми праці, як числове вираження конкретних умов праці, як універсальні гарантії у сфері праці. Зрозуміло, що розумінню правової природи

міжнародних стандартів праці сприяє їхній генетичній зв'язок із явищем, яке традиційно позначається як стандарти життя. (англ. Standart of Life, Standart of Comfort, Standart of Living) [14, с. 582–584]. Стандарти життя, відображаючи рівень культурного розвитку людського суспільства в цілому і будучи цивілізаційними досягненнями, завдяки закріпленню у міжнародних правових актах, набувають універсального характеру. Відповідно, вони стають частиною правової системи і правової культури окремих країн. Особливо це стосується стандартів праці, що є показниками рівня життя та життєдіяльності працівників. Їх міжнародно-правова регламентація сприяє утвердженню соціальної справедливості у відносинах сторін трудових відносин досягаючи мети гідної праці. Міжнародні стандарти праці (International labour standards) – це правові інструменти, розроблені МОП (з урахуванням принципу тристороннього представництва – урядів, працівників та роботодавців), що встановлюють основоположні принципи та права у сфері праці. Основними формами закріплення таких стандартів є конвенції та рекомендації МОП [10, с. 28]. За критерієм рівнів правового регулювання можна виділити національні та міжнародні трудові стандарти, трудовий стандарт роботодавця – коли мова йде про колективно-договірне регулювання. Окрім того, можна виокремити індивідуальний трудовий стандарт працівника, як правове становище працівника у трудових відносинах із конкретним роботодавцем.

Мета міжнародного правового регулювання праці полягає у сприянні покращенню її умов, оскільки тільки на основі досягнення цієї мети може здійснюватися уніфікація трудового законодавства. При цьому досягнення мети покращення трудових стандартів нерозривно пов'язане з покращенням добробуту суспільства, економічним

зростанням через досягнення ефективної зайнятості, підвищення продуктивності праці та доходів населення. Адже ефективна зайнятість є важливою умовою соціально-економічного розвитку країни, метою функціонування ринку праці та індикатором економічної трансформації [13, с. 1026].

Питання міжнародно-правового регулювання праці тісно пов'язані з глобалізаційними процесами. Тенденція міжнародної уніфікації та гармонізації норм трудового права за допомогою нормотворчої діяльності міжнародних організацій реалізується як на універсальному рівні (МОП), так і на регіональному рівні (ЄС). При цьому актуальною є проблематика ефективності міжнародно-правового регулювання з урахуванням його різних рівнів (універсального та регіонального), побудови їх як системного механізму, що співзвучне з національним правовим регулюванням.

Аналізуючи законодавство країн членів Європейського Союзу можна зазначити, що кожна з цих держав має свою національну специфіку стосовно форми та змісту трудових договорів, порядку їх укладення. Не існує єдиного уніфікованого підходу стосовно проведення такої процедури. Але це не стає перешкодою на шляху реалізації громадянами європейської спільноти права на працю, оскільки всі трудові відносини здійснюються згідно норм міжнародного права та у відповідності до стандартів Європейського Союзу у сфері праці [17, с. 48].

«Однією з важливих умов успішної євроінтеграції України до Європейського Союзу є піднесення на новий рівень національного трудового законодавства та здійснення максимально доступної можливості реалізації права на працю для громадян України» [15, с. 74]. Стрімкий розвиток ринкової економіки та постійні зміни суспільних відносин потребують швидкого та ефективного реагування законодавців

на приведення у відповідність вітчизняного трудового законодавства до норм права Європейського Союзу, що в свою чергу, забезпечить здійснення трудових прав громадян України на рівні європейських стандартів. Тому значна увага вчених правників та фахівців у сфері трудового права має приділятися вивченню досвіду країн-членів Європейського Союзу з метою якнайефективнішого його застосування в Україні. Першочерговим завданням у цій сфері на сьогодні залишається прийняття Трудового кодексу України на заміну Кодексу законів про працю 1971 року. Розробка нового Трудового кодексу повинна бути спрямована на гармонізацію трудового законодавства України з актами Європейського Союзу, мати соціально спрямований характер. Важливо врахувати позитивний досвід європейських країн, зокрема щодо питання процедури укладання трудового договору, його умов та форми [17, с. 48].

Прийнятий євроінтеграційний курс України в рамках Угоди про асоціацію передбачає виконання зобов'язань щодо просування процесу реформ та адаптації законодавства в Україні, що сприятиме поступовій економічній інтеграції й поглибленню політичної асоціації, а також щодо забезпечення поступової адаптації законодавства України до *acquis communautaire* відповідно до напрямів, визначених в Угоді, що створює нові виклики в галузі вдосконалення та модернізації вітчизняного законодавства [10, с. 29]. Питання адаптації європейського законодавства до національного є надзвичайно актуальним не лише для України, але і для самих країн ЄС. Так, Директивою ЄС 2022/2041 «Про адекватну мінімальну заробітну плату в Європейському Союзі» встановлено основу для визначення адекватності встановленої законом мінімальної заробітної плати яка застосовується до працівників ЄС, що працюють за трудовим договором,

як це визначено законодавством, колективними договорами чи практикою, чинною в кожній державі-члені. Проте, Данія та Швеція оскаржили її, вважаючи зазначені норми порушенням статті 153 [6]. Резонансним стало рішення Генерального адвоката Суду ЄС, який у січні 2025 року запропонував анулювати Директиву як таку, що виходить за межі повноважень ЄС. Цей прецедент висвітлює складну динаміку між європейськими прагненнями до уніфікації соціальних стандартів і збереженням суверенітету країн-членів у регулюванні трудових відносин, що на пряму стосується питань забезпечення права на працю в контексті європейських стандартів [9].

Європейські стандарти мають розглядатись не лише як зразок для правової адаптації, а й як концептуальна основа формування соціально орієнтованої трудової політики, заснованої на принципах соціальної справедливості, гідності праці та сталого розвитку. Їх інтеграція в національну правову систему має ґрунтуватися на системному підході, який охоплює законодавчий, інституційний та управлінський виміри. Для ефективного забезпечення права на працю необхідне не лише нормативне закріплення гарантій, але й створення належних інституційних механізмів їх реалізації. Зокрема, розширення функціоналу органів нагляду та контролю у сфері праці, забезпечення доступності правосуддя у справах щодо трудових правовідносин, а також посилення ролі профспілкових організацій [16, с. 184].

У межах ЄС як інтеграційного об'єднання фактично сформувався цілий ряд положень наднаціонального трудового права. Разом з тим, впродовж десятиліть складалася глобальна система міжнародних трудових стандартів у рамках діяльності Міжнародної організації праці. У зв'язку з цим закономірним є виникнення цілого ряду питань, у тому числі: яка роль

МОП у встановленні трудових стандартів у торговельно-економічних та інтеграційних угодах; яким чином співвідносяться міжнародні універсальні та регіональні трудові стандарти.

Міжнародна організація праці є авторитетним суб'єктом у постановці питань щодо міжнародних трудових стандартів. Проте, за сучасних умов найважливішим способом зобов'язати держави виконати міжнародні трудові стандарти є економічний тиск. Незважаючи на багатогранну діяльність МОП, розмаїття міжнародних конвенцій та рекомендацій, вплив МОП на умови праці в різних державах є обмеженим, а інколи навіть відсутнім, незважаючи на ті заходи, що вживаються у кожній країні на національному рівні.

Та чи може МОП, як міжурядова організація, впливати на національну політику, на трудові права, права людини та економічне зростання. Міжнародна організація праці є однією з найстаріших міжурядових організацій, завданням якої є створення та моніторинг міжнародних трудових норм. Наразі вона розробила міжнародні трудові норми у формі конвенцій і рекомендацій, що стосуються різних питань, таких як право на організацію та ведення колективних переговорів, дитячої праці, протидії дискримінації, гарантій зайнятості тощо. Існуючі дослідження МОП зосереджувалися виключно на тому, як організація може просувати трудові норми шляхом ратифікації або моніторингу конвенцій про трудові права [8]. Зосереджуючись на ратифікаціях, не враховувались альтернативні зусилля МОП щодо впливу на державну політику. МОП може впливати на внутрішнє трудове регулювання вже під час процесу підготовки конвенцій. Мова йде про процес прийняття – як джерела впливу на внутрішню політику, оскільки ратифікація не є основним шляхом міжурядових організацій до результатів

внутрішньої політики. Міжурядові організації з подібною автономією та ресурсами можуть впливати на внутрішню політику вже під час процесу підготовки міжнародних конвенцій.

МОП унікальна своєю тристоронньою структурою, де організації працівників та роботодавців можуть відігравати ключову роль у внутрішній мобілізації. Водночас важливо зазначити, що недержавні суб'єкти також є дуже активними в інших міжурядових організаціях і можуть відігравати важливу роль у внутрішній мобілізації, а також у процесах встановлення стандартів. Відповідно, є підстави вважати, що зусилля, які передують ратифікації та моніторингу, можуть призвести до відчутних результатів для реалізації національних трудових прав. Наприклад, у 2011 році МОП ухвалила конвенцію про гідну працю для домашніх працівників, яка вимагає від країн визнання законних прав для домашніх працівників та включення положень, що захищають цих працівників від дискримінації та різних форм жорстокого поводження. Отже, МОП може формувати національні трудові норми вже під час процесу підготовки нових конвенцій, формувати національні трудові норми протягом періоду прийняття через механізми навчання та внутрішньої мобілізації. Так можна зосередитися на національних правилах звільнення та Конвенції про припинення трудових відносин, яка вважається найважливішою міжнародною конвенцією, що регулює звільнення та захищає працівників від незаконних звільнень з боку їхніх роботодавців.

МОП і її акти значно впливають на розвиток національного трудового права. Так, концепція гідної праці МОП пройшла еволюційні зміни від програми, покликаної стати відповіддю на виклики глобалізаційних процесів до фундаментального вектора розвитку міжнародного трудового права, і «під впливом концепції гідної праці

МОП, зміна законодавства про трудову міграцію багатьох країн відобразилася в наданні трудящим-мігрантам рівних прав і можливостей у сфері праці». Не зменшуючи значення МОП, що є головною міжнародною організацією у сфері праці, необхідно зауважити на наступне: забезпечення вільного руху трудових ресурсів у рамках формування загального ринку праці, здійснюється не тільки завдяки діям МОП, але й виходячи з мети та завдань економічної інтеграції та цілого комплексу факторів економічного, соціального та політичного характеру, що впливають як на трудове право окремих держав так і на прийняття ними загальних регіональних і міжнародних трудових стандартів. Слід зауважити, що визначити ступінь впливу діяльності МОП на розвиток трудових стандартів шляхом аналізу емпіричних даних є досить проблематичним. Так, деякі дослідники стверджують, що ратифікація конвенцій МОП призводить до підвищення національних трудових стандартів [1, с. 145]. З іншої сторони, ряд досліджень ставить під сумнів ефективність МОП на фундаментальному рівні на підставі наступних позицій: ратифікація не має жодного впливу на національне трудове право, так як держави ратифікують конвенції МОП, які вже вписані в їх національне законодавство, [3, с. 43] держави часто ратифікують конвенції МОП, щоб отримати зовнішні репутаційні та торгові вигоди, але нехтують стандартами всередині країни. Слід також зауважити, що неоднозначність емпіричних досліджень щодо ефективної діяльності МОП не слід трактувати на користь її повної неефективності, так як дана діяльність настільки взаємопов'язана з іншими соціально-економічними, політичними, культурними та іншими факторами, що її важко ізолювати для окремого вивчення. Відповідно, можна констатувати, що встановлення трудових стандартів на різних рівнях

правового регулювання залежить від цілого ряду факторів, до яких можна віднести: 1) рівень економічного розвитку (поліпшення міжнародних та національних трудових стандартів частіше є наслідком економічного розвитку, що в рамках інтеграції відбувається багато в чому завдяки відкритості до міжнародної торгівлі); 2) соціальна структура суспільства (рівень освіти, урбанізації тощо); 3) правові традиції (правова система є, як правило, важливим визначальним фактором ймовірності ратифікації конвенції МОП).

В науці досліджені різного роду фактори щодо прийняття міжнародних і регіональних трудових стандартів та ступеня їх впливу на національне трудове право. Розвиток економіки, який також забезпечується розвитком міжнародної торгівлі є одним із надійних способів покращення трудових стандартів в державах, що є економічно розвинені [4, с. 25]. Не випадково період активного розвитку діяльності МОП прийшовся на активну фазу після військового глобального економічного розвитку [5, с. 694].

Трудові стандарти в одній країні, як показують дослідження, корелюють зі стандартами, встановленими в інших державах (мається на увазі зниження трудових стандартів в інших країнах знижує трудові стандарти в даній країні), причому взаємозалежність більш є очевидною в практиці правозастосування, а не у змінах трудового законодавства і, найбільш чітко, відслідковуються в країнах з розвинутою економікою [2, с. 12]. Так, до факторів, які впливають на трудову інтеграцію держав Європейського союзу, можна віднести стан глобальної економіки, політичний курс діючих держав Європейського союзу в сфері регулювання трудових відносин, відмінності в рівні економічного розвитку держав-учасників, процедуру прийняття директив (прийняття директиви односторонньо або кваліфікованою більшістю).

В рамках інтеграційних об'єднань, починаючи від поверхневої інтеграції, фактори, що визначають національне трудове регулювання країн-учасниць, у певній мірі переплітаються, що дозволяє говорити про значну ефективність регіональних трудових стандартів. Цей висновок, підтверджується тим, що держави в рамках інтеграційних об'єднань не тільки приймають на себе зобов'язання правового характеру, але й формують інституційні механізми їх контролю та виконання. Це сприяє більшій елімінації бар'єрів для взаємовпливу різних факторів. Таким чином, з урахуванням комплексного характеру факторів, що визначають розвиток національного трудового права, можна говорити про те, що діяльність МОП щодо встановлення міжнародних трудових стандартів є лише одним із таких факторів. Оцінюючи ефективність прийняття державами зобов'язань по відношенню до норм міжнародного трудового права з точки зору готовності держав ратифікувати міжнародні договори, в яких закріплені міжнародні трудові стандарти, можна зауважити на суттєво більшу ефективність прийняття на себе зобов'язань у відношенні регіональних, ніж універсальних норм міжнародного трудового права. Разом з тим, непотрібно прибільшувати з однієї сторони ефективність діяльності МОП, з іншої – прибільшувати ефективність регіональних трудових стандартів, що встановлюються в рамках міжнародних інтеграційних об'єднань, оскільки відповідні об'єднання можуть значно відрізнитися за метою, значенням, функціями. Відповідно, вони по-різному можуть проєктувати взаємодію різних факторів на трудове регулювання. Так, деякі дослідники вважають, що трудові стандарти в рамках угоди про вільну торгівлю часто впливають на підвищення оплати праці, але не на інші умови праці і, при цьому, стримують

зростання торгового обороту [7, 32]. Співробітництво у сфері регулювання праці між МОП та інтеграційними об'єднаннями повинні заохочуватися, оскільки в рамках інтеграційних об'єднань можна забезпечити підвищення дієвості та ефективності застосування міжнародних стандартів праці, на регіональному рівні, в рамках комплексної взаємодії держав, враховуючи різного роду фактори. Міжнародно-правове регулювання праці на регіональному рівні здійснюється з урахуванням універсальних міжнародних трудових норм, однак у кожній регіональній організації відбувається відбір універсальних міжнародних стандартів у сфері праці, на що впливає загальний рівень економічного розвитку держав, рівень їх взаємодії між собою, включаючи етап інтеграційного розвитку, а також цивілізаційні особливості регіону.

Таким чином, регіональні трудові стандарти є результатом інтеграційної діяльності держав і засновані на цілій низці зовнішніх та внутрішніх факторів. Відповідно, вони наділені значним потенціалом ефективності серед інших міжнародних трудових стандартів, у тому числі тими, що встановлюються у рамках Міжнародної організації праці. Разом з тим, потрібно констатувати, що значення МОП є вагомою, оскільки вона є найавторитетнішою організацією у сфері встановлення трудових стандартів, які можуть здійснювати значний вплив на національне трудове право, але тільки у тому випадку, якщо такий вплив контекстуально збігається з цілим комплексом економічних, соціальних, правових та інших факторів.

Висновки. Міжнародно-правове регулювання праці пройшло тривалий шлях розвитку і на даний момент є досить складним і динамічним процесом, який ставить перед собою вкрай складну і в цілому сміливу мету – поліпшення умов праці працівників. Однак говорити про завершення

його становлення передчасно, адже політику держав у сфері праці й надалі пошуки ефективних засобів впливу на будуть продовжуються.

Список використаних джерел:

1. Chau N.H., Kanbur R., Harrison A., Morici P. The Adoption of International Labor Standards Conventions: Who, When, and Why? Brookings Trade Forum. 2001.(1). pp. 113–156. URL: https://www.researchgate.net/publication/236806456_The_Adoption_of_International_Labor_Standards_Conventions_Who_When_and_Why
2. Davies R.B., Vadlamannati K.C. A race to the bottom in labor standards? An empirical investigation. *Journal of Development Economics*. 2011. Vol. 103 (1). P. 1–38. URL: https://www.researchgate.net/publication/239810590_A_Race_to_the_Bottom_in_Labor_Standards_An_Empirical_Investigation
3. Flanagan R.J. Labor Standards and International Competitive Advantage. International Labor Standards: Globalization, Trade, and Public Policy (ed. by Robert J. Flanagan, William B. Gould IV). Stanford: Stanford university press, 2003. Pp. 15–61. URL: <https://www.usitc.gov/publications/332/journals/laborstandardsandtrade.pdf>
4. Golub S. International Labor Standards and International Trade. International Monetary Fund Working Papers. 1997. №37. P. 1–37. URL: https://www.researchgate.net/publication/5126553_International_Labor_Standards_and_International_Trade
5. Helfer L.R. Understanding Change in International Organizations: Globalization and Innovation in the ILO. *Vanderbilt Law Review*. 2006. Vol. 59(3). 726 p. URL: https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2649&context=faculty_scholarship
6. HUDOC-ESC. URL: https://hudoc.esc.coe.int/eng?i=I_Ob_-2/Ob/EN
7. Kamata I. Regional Trade Agreements with Labor Clauses: Effects on Labor Standards and Trade. Pp. 1–45. URL: <https://www.rieti.go.jp/jp/publications/dp/14e012.pdf>
8. Thomann L (2011) Steps to Compliance with International Labour Standards: The International Labour Organization and the Abolition of Forced Labour. Wiesbaden: vs Verlag fur Sozialwissenschaften.
9. Директива 2003/88/ЄС про деякі аспекти організації робочого часу. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent>
10. Іваницький А. Міжнародні трудові стандарти у сфері робочого часу та стан їх імплементації в Україні. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 4 (111). 2019. С. 25–31.
11. Клемпарський М, Назимко О. Способи застосування міжнародних трудових стандартів і національного трудового законодавства. Підприємництво, господарство і право. № 5 2021. С. 57–62. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/5/10.pdf>
12. Марфін М.Ю. План дій Україна – ЄС та перспективи реалізації. URL: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2021/paper/viewFile/13026/10953>
13. Песцова-Світалка О. С. сучасний стан та оцінка забезпечення ефективної зайнятості населення України. *Економіка і суспільство*. Випуск 13. 2017. С. 1026–1032. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/171.pdf
14. Погребняк, О. Ю. Конвенції МОП як джерела трудового права. Правове життя сучасної України : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Одеса, 16–17 травня 2013 р. / відп. за вип. В. М. Дрьомін; НУ «ОЮА». Півд. регіон. центр НАПрН України. Одеса : Фенікс, 2013. Т. 1. С. 582–584.
15. Серeda О. Г. Реалізація права на працю в умовах євроінтеграції України. *Право та інновації*. 2016. No 1 (13). С. 73–80. URL: <https://ndipzir.org.ua/wpcontent/uploads/2016/05/Sereda13.pdf>
16. Черевко Н.О. Європейські стандарти забезпечення права на працю. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2025. Серія Право. Випуск 88: частина 2. С. 180–185. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/05/26-1.pdf>
17. Шлапко Т. В., Кисельова О. І, Анісімова Ю. В Правові питання підвищення якості реформування правового регулювання трудових відносин у процесі євроінтеграції.

Гетманцев М. О. Роль та значення міжнародних трудових стандартів у розвитку трудового права як галузі

Відповідним результатом правотворчості у сфері праці є трудові стандарти, які встановлюються на міжнародному, національному та локальному рівнях регулювання та виступають змістовною характеристикою норм трудового права, що виражається у закріпленні певних прав, гарантій та обов'язків працівників. Підкреслюється, що трудові стандарти визначають той рівень регулювання, «становище» працівника, погіршення якого є неприйнятним.

За критерієм рівнів правового регулювання виділяються національні та міжнародні трудові стандарти, трудовий стандарт роботодавця – коли мова йде про колективно-договірне регулювання. Виокремлюється індивідуальний трудовий стандарт працівника – як правове становище працівника у трудових відносинах із конкретним роботодавцем.

Акцентується увага, що МОП є авторитетним суб'єктом у постановці питань щодо міжнародних трудових стандартів. Проте, за сучасних умов найважливішим способом зобов'язати держави виконати міжнародні трудові стандарти є економічний тиск. Незважаючи на багатогранну діяльність МОП, розмаїття міжнародних конвенцій та рекомендацій, вплив МОП на умови праці в різних державах є обмеженим, а інколи навіть відсутнім, незважаючи на ті заходи, що вживаються у кожній країні на національному рівні.

Міжнародна організація може впливати на внутрішнє трудове регулювання вже під час процесу підготовки конвенцій. Мова йде про процес прийняття – як джерела впливу на внутрішню політику, оскільки ратифікація не є основним шляхом міжурядових організацій до результатів внутрішньої політики. Констатується, що встановлення трудових стандартів на різних рівнях правового регулювання: міжнародному, регіональному та національному залежить від цілого ряду факторів, до яких можна віднести: 1) рівень економічного розвитку; 2) соціальна структура суспільства; 3) правові традиції.

Ключові слова: міжнародні трудові стандарти, Європейський Союз, Міжнародна організація праці, міжнародне правове регулювання, регіональні трудові стандарти, європейська інтеграція, інтерес, держава, конвенції МОП, рекомендації МОП, захист прав працівників.

Getmantsev M. The role and importance of international labor standards in the development of labor law as a field

The corresponding result of lawmaking in the labor sphere is labor standards, which are established at the international, national and local levels of regulation and serve as a substantive characteristic of labor law norms, which is expressed in the consolidation of certain rights, guarantees and obligations of employees. It is emphasized that labor standards determine the level of regulation, the “position” of the employee, the deterioration of which is unacceptable.

According to the criterion of levels of legal regulation, national and international labor standards are distinguished, and the employer's labor standard is when it comes to collective bargaining regulation. The individual labor standard of an employee is distinguished – as the legal position of an employee in labor relations with a specific employer.

Attention is drawn to the fact that the ILO is an authoritative entity in raising issues regarding international labor standards. However, under current conditions, the most important way to oblige states to comply with international labor standards is through economic pressure. Despite the multifaceted activities of the ILO and the variety of international conventions and recommendations, the ILO's influence on working conditions in different countries is limited, and sometimes even absent, despite the measures taken in each country at the national level.

An international organization can influence domestic labor regulations already during the process of preparing conventions. We are talking about the adoption process as a source of influence on domestic policy, since ratification is not the main path for intergovernmental organizations to achieve domestic policy results.

It is stated that the establishment of labor standards at different levels of legal regulation: international, regional and national, depends on a number of factors, which include: 1) the level of economic development; 2) the social structure of society; 3) legal traditions.

Key words: international labor standards, European Union, International Labor Organization, international legal regulation, regional labor standards, European integration, interest, state, ILO conventions, ILO recommendations, protection of workers' rights.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 16.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

МЕДИЧНЕ ПРАВО

Микола Болнарук,
доктор юридичних наук,
професор кафедри приватного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
ORCID: 0000-0001-7386-465X

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-3>

УДК 34(4-6ЄС):[614.2:615.38

Окремі аспекти правового регулювання та аналіз проблем донорства крові у Європейському Союзі

На офіційному сайті ВООЗ зазначено: «Кров – це найцінніший дар, який будь-хто може дати іншій людині – дар життя. Рішення здати кров може врятувати життя, або навіть кілька, якщо вашу кров розділити на її компоненти – еритроцити, тромбоцити та плазму – які можна використовувати окремо для пацієнтів з певними захворюваннями» [1].

Щорічно у світі збирається близько 118,5 мільйонів донацій крові (25 мільйонів переливається лише в Європі), 40% з яких припадає на країни з високим рівнем доходу, де проживає 16% населення світу. У країнах з низьким рівнем доходу до 54% переливань крові проводиться дітям до 5 років, тоді як у країнах з високим рівнем доходу переливання крові найчастіше проводиться пацієнтам віком від 60 років – на їхню частку припадає до 76% усіх випадків переливання крові.

Число донацій на 1000 осіб становить 31,5 донації в країнах з високим рівнем доходу, 15,9 у країнах з рівнем

доходу вище середнього, 6,6 у країнах з рівнем доходу нижче середнього та 5,0 у країнах з низьким рівнем доходу. Загалом у 79 країнах національні запаси крові більш ніж на 90% забезпечуються добровільними безоплатними донорами; однак у 54 країнах понад 50% національних запасів крові надають сімейні або платні донори.

Лише 56 із 171 країни, які взяли участь в опитуванні, що проводилося ВООЗ, виробляють одержувані з плазми лікарські засоби (ППЛЗ) шляхом фракціонування плазми, що збирається в країні. 91 країна повідомила, що імпортує всі ППЛЗ, 16 країн зазначили, що протягом звітного періоду ППЛС не використовувалися. Обсяг плазми для фракціонування на 1000 осіб населення в 45 країнах, які надали інформацію, значно змінювався в межах від 0,1 до 52,6 л. при середньому показнику 5,2 л. [2].

Донорство крові відіграє життєво важливу роль у забезпеченні систем охорони здоров'я ресурсами,

необхідними для лікування пацієнтів, адже одна донорська кров може врятувати до трьох життів. Переливання крові є необхідним для пацієнтів, які переносять операції, лікують наслідки травм, хронічні захворювання, в тому числі і спадкові, чи борються з раком. Крім того, донорство крові виконує терапевтичну флеботомію для людей зі спадковим гемохроматозом, справжньою поліцитемією та іншими рідкісними захворюваннями.

Щодня в Європейському Союзі (далі ЄС) потрібно від 67 000 до 70 000 одиниць крові для задоволення потреб пацієнтів [3]. Зі старінням населення ЄС дедалі більше людей потребують більшої медичної допомоги. А тому, для забезпечення стабільного постачання крові необхідний багатогранний підхід, заснований на розумінні мотивації донорів та застосуванні найефективніших методів. Адаптація до змін у демографічних показниках та використання технологій і соціальних мереж також мають вирішальне значення для залучення потенційних донорів, особливо на фоні існуючої проблеми старіння населення у ЄС.

Дослідженням правових аспектів донорства крові в Україні, а саме моделей донорства крові, діяльності служб крові, статусу донорів, історії донорства крові, порівняльно-правовою характеристикою донорства крові в Україні та зарубіжних країнах займалися такі науковці як: Л.М. Блага, Л.Б. Васильчук, С.В. Видиборець, С.М. Гайдукова, Т. Г. Горбата, Ю.Ю. Дерпак, О.В. Кучер, К.О. Ільющенкова, В.І. Пашков, Л.М. Хоменко, А.М. Чугрієв та інші.

Обраний Україною шлях до вступу у ЄС, потребує постійних інтеграційних процесів у правовій сфері, адаптації національного законодавства до вимог ЄС, а отже і більш детального аналізу законодавства ЄС у різних галузях (зокрема і медичного права) та існуючих проблем, прогалин, підходів до їх вирішення, оскільки отримані

результати будуть закладені в основу для подальших порівняльно-правових досліджень та напрацювання можливих варіантів, концепцій щодо вирішення проблем у сфері донорства крові та її компонентів і в межах національного масштабу – від прийняття відповідного правового акту до втілення конкретних рішень на практиці.

Метою статті є аналіз законодавства, діяльності ряду міжнародних організацій та основних проблем, викликів з якими зустрічається ЄС у сфері донорства крові та її компонентів.

Правова база, що визначає стандарти якості, безпеки крові та її компонентів у ЄС представлена: 1) Директивою 2001/83/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 6 листопада 2001 року про кодекс Співтовариства щодо лікарських засобів для людини, до якої згодом були внесені зміни Директивою Комісії 2003/63/ЄС від 25 червня 2003 року; 2) Директивою 2002/98/ЄС від 27 січня 2003 року, що також відома як Європейська директива щодо крові. Вона охоплює всі етапи процесу переливання крові: від донорства, збору, тестування, обробки та зберігання до розподілу та вносить зміни до Директиви 2001/83/ЄС.

Для сприяння імплементації Директиви 2002/98/ЄС Європейська Комісія запропонувала та ухвалила, у тісній співпраці з національними органами влади ЄС, такі додаткові імплементаційні акти: 1) Директиву Комісії 2004/33/ЄС від 22 березня 2004 року про технічні вимоги до крові та донорства крові; 2) Директиву Комісії 2005/61/ЄС від 30 вересня 2005 року стосовно вимог щодо відстежуваності та нотифікації про серйозні негативні реакції та явища; 3) Директиву Комісії 2005/62/ЄС від 30 вересня 2005 року стосовно стандартів та специфікацій Співтовариства, що стосуються системи якості для установ, які працюють з кров'ю; 4) Директиви Комісії

2009/135/ЄС, 2011/38/ЄС, 2014/110/ЄС, 2016/1214, які визначають деякі додаткові конкретні технічні вимоги.

Також існують Рекомендація Ради 98/463/ЄС від 29 червня 1998 року про відповідність донорів крові і плазми та скринінг донорської крові у Європейському Співтоваристві. Крім цього, варто зазначити, що Європейська комісія тісно співпрацює з експертними органами, такими як Рада Європи та Європейський центр профілактики та контролю захворювань (ECDC), для розробки практичних вказівок, що підтримують заклади крові у виконанні цієї обов'язкової законодавчої бази.

Рада Європи регулярно переглядає та оновлює технічні вимоги у своєму Посібнику з підготовки, використання та забезпечення якості компонентів крові та керівних принципів належної практики для закладів крові. ECDC оцінює ризики та розробляє плани готовності, коли епідеміологічні спалахи мають значення для крові, тканин, клітин та органів [4].

Важливо зазначити, що країни ЄС завжди можуть застосовувати суворіші правила щодо якості, безпеки крові та продуктів крові, ніж ті, що описані вище.

Національні компетентні органи відповідають за впровадження законодавства ЄС. Європейська Комісія проводить регулярні зустрічі з ними для сприяння комунікації, обміну передовим досвідом та досягнення спільного розуміння щодо впровадження Директив.

Розглядаючи питання про донорство крові у ЄС, необхідно і зазначити про Європейський альянс крові. Європейський альянс крові (European Blood Alliance (EBA)) був заснований 21 вересня 1998 року 9 членами: Бельгією, Англією, Фінляндією, Францією, Ірландією, Люксембургом, Нідерландами, Португалією та Шотландією. EBA підтримує своїх членів у спільній роботі в інтересах донорів та пацієнтів

для підтримки і покращення доступності, якості, стійкості, безпеки та економічної ефективності постачання крові в Європі. Наразі EBA налічує 29 країн-членів (Австрія, Бельгія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Північна Македонія, Норвегія, Португалія, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Велика Британія). Албанія, Боснія і Герцеговина, Північна Македонія та Україна є кандидатами на членство в Європейській бізнес-асоціації. Американські центри переливання крові (ABC) є членом-спостерігачем EBA [5].

Члени Європейського альянсу крові: є національною службою крові або альянсом служб крові, що представляє більшість закладів крові в країні; мають основну діяльність, яка базується в країні-члені Європейського Союзу, Сполученому Королівстві або Європейській зоні вільної торгівлі; здійснюють свою діяльність на принципі добровільного та безоплатного донорства крові, без будь-якої форми прибутку, виходячи із суспільних інтересів.

Як провідний голос державних та некомерційних закладів крові в Європі, Європейська бізнес-асоціація надає надійне джерело експертної інформації та інформації, що базується на доказах, як національним, так і європейським установам, а також зацікавленим сторонам у ширшій світовій спільноті крові. EBA діє як посередник обміну знаннями та співпраці між своїми членами з метою: 1) сприяти доступності, якості, безпеці та економічній ефективності постачання крові, тканин для громадян Європи шляхом розвитку та підтримки ефективної та міцної співпраці між європейськими службами крові і тканин; 2) підвищити обізнаність громадськості, фахівців про добровільне та безоплатне

донорство (ДБД) крові та її компонентів, а також про приготування компонентів крові як незамінний терапевтичний засіб допомоги пацієнтам; 3) допомагати європейським установам крові постійно покращувати свою діяльність, ґрунтуючись на наукових та етичних принципах на благо пацієнтів [6].

Європейський альянс крові співпрацює з Міжнародним товариством переливання крові, Міжнародною федерацією організацій донорів крові, Альянсом операторів крові, Коаліцією «Кров за Африку».

Міжнародне товариство переливання крові (ISBT) – це глобальна мережа знань з трансфузіологічної медицини, яка об'єднує фахівців з переливання крові для покращення безпеки переливання крові в усьому світі з 1935 року. Сприяє дослідженням та передовому досвіду в усіх сферах трансфузійного ланцюга через наукові робочі групи. Забезпечує освіту в галузі трансфузіологічної медицини через конгреси, вебінари, клуби живих журналів, семінари, публікації та електронне навчання.

Міжнародна федерація організацій донорів крові (IFBDO) – це міжнародна організація, що представляє добровільних, анонімних та безоплатних донорів крові. Головною заявленою метою IFBDO є досягнення самозабезпечення держав-членів кров'ю та її компонентами від добровільних, анонімних та безоплатних донорів крові, а також гармонізація стандартів безпеки для процесів донорства та інспекції крові.

Альянс операторів крові (АВО) був заснований у 2002 році та являє собою мережу некомерційних операторів крові з глобальним фокусом, які визнають переваги співпраці та колективних дій для сектора крові.

Коаліція крові для Африки (СоВА) об'єднує різноманітних зацікавлених сторін для підтримки

вирішальної справи – забезпечення доступу до сталої та безпечної крові в Африці [7].

Одними із глобальних проблем, з якими нині зіштовхнувся ЄС у сфері донорства крові є нестача плазми та падіння темпів добровільного донорства. Станом на сьогодні Європі потрібно щонайменше 2 мільйони додаткових донорів крові та плазми, які готові здавати свою кров та/або плазму кілька разів на рік. З цими 2 мільйонами додаткових донорів Європа може продовжувати дотримуватися принципу системи переливання крові, що заснована на добровільному безоплатному донорстві та бути відносно самодостатньою і менш залежною від плазми, отриманої від донорів з інших частин світу, зокрема зі Сполучених Штатів Америки [8].

Що стосується плазми, Європа залежить від ~40% або 4–5 мільйонів літрів американської плазми від платних донорів [9]. Ця залежність зростає протягом останніх десятиліть, незважаючи на сформульовані в 1985 році європейські принципи самозабезпечення. Хоча ЄС самодостатньо забезпечує себе у зборі необхідної йому цільної крові, він залишається залежним від зовнішніх джерел плазми. Згідно з нещодавнім звітом Бюро маркетингових досліджень, від 70 до 80 відсотків плазми, зібраної за останні чотири роки, надійшло з країн-членів ЄС. Решта від 20 до 30 відсотків були імпортовані зі США.

США збирають майже 67 відсотків світових запасів плазми, тоді як ЄС виробляє лише 12 відсотків. Ця потужність США зі збору крові значною мірою зумовлена системою, яка використовує грошову компенсацію як основний стимул для залучення донорів [8]. Але, незважаючи на те, що США є основним постачальником плазми від платних донорів, і попри те, що на рівні законодавства дозволяється висока частота донорства

плазми – до 104 разів на рік, у цій країні також є противники системи платного донорства плазми.

Існують давні та триваючі дебати щодо того, чи повинні надаватися стимули за донацію крові та її компонентів, і якщо так, то який вид стимулу та яка його вартість є доречною. Дехто стверджує, що одного лише альтруїзму може бути недостатньо для задоволення попиту, і що стимули можуть вирішити цю проблему, збільшивши рівень донорства крові. Інші стверджують, що стимули підривають внутрішню мотивацію людей або ставлять під загрозу особистість донора, тим самим не маючи жодного впливу на кровопостачання або навіть мають зворотний ефект [10].

Зрештою, широке глобальне використання цінних стимулів для донорів, різко суперечить рекомендаціям ВООЗ щодо стимулювання донорів крові. ВООЗ одночасно підтримує та рекомендує здійснювати збір крові на добровільній та безоплатній основі [11]. Отримання грошових або натуральних пожертв, включаючи відпустку, не вважається добровільною безоплатною донорською оплатою (ДНПД). Водночас високий ступінь стимулювання, що спостерігається в усьому світі, ставить питання про те, чи слід переглянути заклик ВООЗ до суто добровільних донорів.

18 липня 2023 року Комітет з питань охорони навколишнього середовища та безпеки здоров'я Європейського парламенту підтвердив, що донорство крові в Європі базується на принципі добровільного та безоплатного донорства, і що компенсація, навіть у країнах, де вона дозволена, не повинна використовуватися як стимул для залучення донорів або призводити до експлуатації вразливих людей. Комітет також вимагав суворих правил щодо реклами донорства крові для людей з обмеженими можливостями, а саме, у ній має бути заборонено

будь-які згадки про фінансову винагороду. Це різко контрастує з повсякденною практикою в Сполучених Штатах, де на веб-сайтах центрів збору плазми вже на вході згадується, що можна заробляти до 6000 доларів на рік.

Тим не менш у ЄС 50 відсотків плазми збирають комерційні організації, які використовують грошові стимули. У 2021 році Чеська Республіка лідирувала зі 133 пожертвами на 1000 осіб, за нею йшли Німеччина та Австрія з 77 кожна. Угорщина зафіксувала 41 пожертву на 1000 осіб – менше, ніж у кількох країнах без грошових стимулів, включаючи Італію, Бельгію, Грецію та Данію, всі з яких перевищують 50 пожертв на 1000 жителів. У Чеській Республіці донори можуть отримати 900 чеських крон за кожную донацію плазми, а також додаткові переваги завдяки програмі лояльності, яка нараховує п'ять балів за сеанс. Після чотирьох пожертвувань чеські донори можуть обміняти свої бали на вітамінний пакет, який рекламується як «чудовий партнер для вашого імунітету», а проходження понад 100 сеансів може принести їм новий телефон. Однак, пожертви обмежені одним разом на 14 днів, що становить приблизно 24 пожертви на рік.

У Німеччині деякі звіти стверджують, що донори можуть отримувати до 45 євро за одну донацію. Донорство плазми дозволяється до 60 разів на рік з обов'язковим інтервалом від двох до трьох днів між сеансами. Аналогічно, в Австрії донори плазми можуть отримати до 35 євро за одну донацію. Ліміти донацій дозволяють до 50 донацій плазми на рік з мінімальним інтервалом 72 години та не більше трьох донацій протягом 14 днів.

В Угорщині деякі центри плазматерапії пропонують 13 000 форинтів за кожную другу донацію та 11 000 форинтів за кожен наступний сеанс. Інтервал між донаціями має становити щонайменше 72 години, із

законодавчо встановленим максимумом у 45 донацій на рік.

Використання грошових стимулів часто пов'язане із залученням донорів з населення, що перебуває у скрутному фінансовому становищі. ВООЗ попереджає, що ці групи часто недоїдають та мають погане здоров'я, і можуть здавати кров частіше, ніж рекомендовано. Більше того, експерти ЕВА зазначають, що чим частіше людина здає кров, тим нижча концентрація імуноглобулінів у її плазмі; отже, потрібно більше літрів. А згідно із нещодавньою доповіддю ЕВА, надмірне використання стимулів не лише відбиває бажання брати участь у програмі добровільного внеску донорами, але й сприяє стигматизації донорів як людей, які живуть у бідності, що ще більше відлякує потенційних волонтерів.

У зв'язку з цим уряди, неурядові організації у сфері охорони здоров'я та фармацевтична промисловість і надалі продовжують обговорювати, чи повинен забір крові та плазми базуватися на грошових стимулах, чи має залишатися повністю добровільним [12].

Враховуючи все вище зазначене, можна зробити наступні висновки: 1) щороку мільйони людей потребують переливання крові, однак потреба в крові часто перевищує наявні запаси; 2) попит на донорську кров залишається незмінним та навіть зростає. Людям із такими захворюваннями, як рак, лейкемія,

гемофілія та порушення згортання крові тощо, завжди потрібні компоненти крові; 3) донорство плазми відіграє вирішальну роль у підтримці постачання плазми та забезпеченні життєво важливих методів лікування тих, хто цього потребує. Його використовують у надзвичайних ситуаціях, таких як травми та крововтрата, а також для виробництва плазмових препаратів для лікування імунних та хронічних захворювань (проблем з диханням, розладів згортання крові: гемофілії, ослабленої імунної системи, резус-факторів у новонароджених); 4) добровільне безоплатне донорство крові є основою безпечного та достатнього постачання крові, однак, створення системи донорства крові, яка б повністю функціонувала на альтруїстичних засадах – є складним завданням, як і залучення, мотивація та утримання донорів, а також ефективне управління ними; 5) десятирічні дискусії про переваги та недоліки платного донорства у порівнянні із безоплатним, тривають і по цей день. Очевидно, що у 2025 році великі потреби у донації крові та її компонентів у ЄС (чи у світовому масштабі) не можуть бути задоволені виключно за рахунок безоплатного донорства. Постає лише питання про співвідношення частки безоплатного та оплатного донорства, оскільки донація крові не може стати виключно прибутковою сферою.

Список використаних джерел

1. Why should people donate blood? *World Health Organization* : веб-сайт. URL: <https://www.who.int/news-room/questions-and-answers/item/blood-products-why-should-i-donate-blood> (дата звернення: 12.08.2025).

2. Blood safety and availability. *World Health Organization* : веб-сайт. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/blood-safety-and-availability> (дата звернення: 12.08.2025).

3. For Donors. *European Blood Alliance (EBA)*: веб-сайт. URL: <https://europeanbloodalliance.eu/for-donors/> (дата звернення: 10.08.2025).

4. Європейське законодавство щодо якості й безпеки крові та її компонентів. *Центр громадського здоров'я МОЗ України*. веб-сайт. URL: <https://phc.org.ua/>

promociya-zdorovya/donorstvo-krovi-ta-ii-komponentiv/kerivni-dokumenti (дата звернення: 01.09.2025).

5. Membership. *European Blood Alliance (EBA)* : веб-сайт. URL: <https://europeanbloodalliance.eu/membership/> (дата звернення: 30.08.2025).

6. About EBA. *European Blood Alliance (EBA)*: веб-сайт. URL: <https://europeanbloodalliance.eu/about-eba/> (дата звернення: 02.09.2025).

7. Partnerships. *European Blood Alliance (EBA)*: веб-сайт. URL: <https://europeanbloodalliance.eu/about-eba/partnerships/> (дата звернення: 23.08.2025).

8. Simonetti A, Smit C. Europe needs 2 million extra donors of blood and plasma: How to find them? *Vox Sang.* 2024; 119: 121–127.

9. The Brussels Times. EU Looks to Reduce Dependency on the US for Human Plasma Needs. March 7, 2023.

10. Caroline Graf, Krystal Oteng-Attakora, Eamonn Ferguson, Ralph Vassallo, Eva-Maria Merz, Blood Donor Incentives across 63 Countries: The BEST Collaborative Study, *Transfusion Medicine Reviews*, Volume 38, Issue 2, 2024, 150809, ISSN 0887-7963.

11. World Health Organization. Towards 100% voluntary blood donation: a global framework for action. *World Health Organization*: веб-сайт. URL: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/44359/9789241599696_eng.pdf?sequence=1 (дата звернення: 29.08.2025).

12. Pay in blood: the worrying EU dependency on US plasma. *EUobserver* : веб-сайт. URL: <https://euobserver.com/health-and-society/ar31abb718> (дата звернення: 03.09.2025).

Боднарук М. І. Окремі аспекти правового регулювання та аналіз проблем донорства крові у Європейському Союзі

У статті зазначено, що донорство крові відіграє життєво важливу роль у забезпеченні систем охорони здоров'я ресурсами, необхідними для лікування пацієнтів, адже одна донорська кров може врятувати до трьох життів. Щодня в Європейському Союзі потрібно від 67 000 до 70 000 одиниць крові для задоволення потреб пацієнтів.

Зі старінням населення у Європейському Союзі дедалі більше людей потребують більшої медичної допомоги. А тому, для забезпечення стабільного постачання крові необхідний багатогранний підхід, заснований на розумінні мотивації донорів та застосуванні найефективніших методів.

Правова база, що визначає стандарти якості, безпеки крові та її компонентів у Європейському Союзі представлена рядом директив, проте важливо зазначити, що країни Європейського Союзу завжди можуть застосовувати суворіші правила щодо якості, безпеки крові та продуктів крові.

Автор статті вважає, що розглядаючи питання про донорство крові у Європейському Союзі, необхідно і зазначити про діяльність Європейського альянсу крові, який надає надійне джерело експертної інформації та інформації, що базується на доказах, як національним, так і європейським установам, а також зацікавленим сторонам у ширшій світовій спільноті крові.

У статті наголошено на тому, що одними із глобальних проблем, з якими нині зіштовхнувся Європейський Союз у сфері донорства крові є нестача плазми та падіння темпів добровільного донорства. Європа залежить від ~40% або 4–5 мільйонів літрів американської плазми від платних донорів. Окрім цього існують давні та тривалі дебати щодо того, чи повинні надаватися стимули за донорство крові та її компонентів, і якщо так, то який вид стимулу та яка його вартість є доречною. У зв'язку з цим уряди, неурядові організації у сфері охорони здоров'я та фармацевтична промисловість і надалі продовжують обговорювати, чи повинен забір крові та плазми базуватися на грошових стимулах, чи має залишатися повністю добровільним.

Ключові слова: донорство крові, донорство плазми, добровільне донорство, Європейський альянс крові, законодавство Європейського Союзу.

Bodnaruk M. Selected aspects of legal regulation and analysis of blood donation issues in the European Union

The article states that blood donation plays a vital role in providing healthcare systems with the resources needed to treat patients, as one blood donation can save up to three lives. Every day, the European Union needs between 67,000 and 70,000 units of blood to meet patient needs.

With the aging of the population in the European Union, more and more people need more medical care. Therefore, a multifaceted approach based on understanding donor motivation and applying the most effective methods is necessary to ensure a stable blood supply.

The legal framework defining the standards of quality and safety of blood and blood components in the European Union is represented by a number of directives, but it is important to note that European Union countries can always apply stricter rules regarding the quality and safety of blood and blood products.

The author of the article believes that when considering the issue of blood donation in the European Union, it is necessary to mention the activities of the European Blood Alliance, which provides a reliable source of expert and evidence-based information to both national and European institutions, as well as to stakeholders in the wider global blood community.

The article emphasizes that one of the global challenges currently facing the European Union in the field of blood donation is the shortage of plasma and the decline in voluntary donation rates. Europe depends on ~40% or 4–5 million liters of American plasma from paid donors. In addition, there is a long-standing and ongoing debate about whether incentives should be provided for donating blood and blood components, and if so, what type of incentive and what cost is appropriate. In this regard, governments, non-governmental organizations in the health sector, and the pharmaceutical industry continue to debate whether blood and plasma collection should be based on financial incentives or remain entirely voluntary.

Key words: blood donation, plasma donation, voluntary donation, European Blood Alliance, European Union legislation.

Дата першого надходження рукопису до видання: 17.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

ТЕОРІЯ, ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА

Анатолій Петренко,

*доктор філософії у галузі міжнародного права,
докторант відділу теорії держави і права
Інституту держави і права імені В.М. Корещького
Національної академії наук України*

ORCID: 0000-0002-1646-6652

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-4>

УДК 340.1; 341.171

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Динаміка сучасних інтеграційних процесів на європейському континенті та ускладнення політико-правового контексту їх реалізації вимагає якісного правового забезпечення, ключовою ланкою якого є право Європейського Союзу, який, попри численні кризові реалії сьогодення, продовжує залишатися одним із основних акторів міжнародного співробітництва держав. Проблемні питання розширення ЄС та правові аспекти його забезпечення безпосередньо пов'язані не лише з внутрішніми механізмами його функціонування та розвитку, але й зі всією структурою регіональної стабільності, безпеки і правопорядку. Саме тому розширення ЄС об'єктивно вимагає забезпечення суворої відповідності визначеним правовим критеріям і нормам, закріплених в Установчих договорах Союзу та інших джерелах первинного і вторинного права ЄС, а розвиток відповідної правової бази є ключовим

фактором забезпечення єдності, стійкості та ефективності діяльності Союзу.

Нові геополітичні виклики, зокрема повномасштабне вторгнення РФ в Україну, трансформація архітектури європейської безпеки, посилення глобальної економічної та технологічної конкуренції, а також зростання авторитарних тенденцій в низці держав, значно актуалізували питання стосовно прискорення процесів інтеграції окремих країн в правову систему ЄС. Незважаючи на цей очевидний факт, інтеграція окремих європейських держав до Європейського Союзу, зокрема України, постійно супроводжується певними юридичними обмеженнями і проблемами, пов'язаними як з недостатньою підготовленістю держав-кандидатів, так і з інституційною інерцією самого ЄС. Така ситуація породжує потребу у переосмисленні та удосконаленні існуючого правового механізму розширення Європейського Союзу.

Необхідно також враховувати, що розширення ЄС на сучасному етапі його розвитку до певної міри гальмується у зв'язку із зростанням критики існуючих правових підходів до такого розширення як з боку держав-кандидатів на вступ до ЄС, так і окремих держав-членів Союзу. Поряд з цим в науковому, політико-правовому та іншому експертному середовищі все більше піднімаються питання стосовно необхідності забезпечення більш гнучких правових механізмів розширення Європейського Союзу, впровадження поетапних форм членства в ЄС і адаптації правових критеріїв до сучасних реалій з метою створення сприятливої основи для поглиблення правового аналізу відповідних процесів та переоцінки існуючих норм та підходів. При цьому потрібно пам'ятати, що засадничими аспектами розширення ЄС є його фундаментальні принципи – верховенство права, демократія, захист прав людини, субсидіарність, пропорційність тощо. Ігнорування або недотримання цих принципів в процесі розширення здатне підірвати цілісність Європейського Союзу, а також послабити довіру до його інститутів як всередині самого ЄС, так і за його межами.

Таким чином, дослідження сучасних проблем і перспектив розширення Європейського Союзу відповідає науковим та прикладним цілям, надаючи можливість не лише краще зрозуміти правову природу інтеграційних процесів, але й запропонувати конкретні рекомендації, спрямовані на їх удосконалення в умовах нових політичних, технологічних, інституційних та нормативних викликів і загроз.

Метою статті є аналіз основних правових положень, які регламентують порядок вступу до Європейського Союзу, а також визначення загальних перспектив їх удосконалення в контексті сучасних реалій.

Проблематика правових засад розширення ЄС, зокрема норм,

передумов та процедур, які визначають особливості та етапи інтеграції до нього інших держав, активно досліджується у сучасній юридичній літературі. Так, значний внесок у дослідження даної проблематики внесли такі вчені, як А. Вавринчук, М. Дамаскін, А. Дудзіч, О. Кучинська, Н. Макаренко, О. Мороз, Н. Оніщенко, Н. Пархоменко, О. Петришин, О. Скрипнюк, Л. Фалалєєва, Л. Чорнозуб, І. Яковюк тощо. Водночас, значна кількість питань, пов'язаних з осмисленням правових засад і процедур розширення Європейського Союзу, а також основних проблем їх практичної реалізації в контексті сучасного розвитку, розкриваються переважно фрагментарно та здебільшого в межах конкретних кейсів сьогодення, кожен з яких має окрему специфіку. Зазначене, у свою чергу, обумовлює необхідність здійснення подальших досліджень відповідних питань насамперед на рівні аналізу загальних нормативних положень, які закріплюють умови та порядок розширення ЄС, а також визначення можливих перспектив їх удосконалення.

Як відомо, правовою основою вступу нових держав до Європейського Союзу є насамперед стаття 49 Договору про Європейський Союз, яка закріплює, що будь-яка європейська держава, яка шанує цінності, зазначені у статті 2 даного Договору, та бере зобов'язання їх поширювати, може звернутися із заявою про набуття членства в Союзі. Про таку заяву належить сповістити Європейський Парламент та національні парламенти держав-членів. Держава-заявник надсилає свою заяву до Ради ЄС, що діє одностайно після консультацій з Європейською Комісією та після отримання згоди Європейського Парламенту, яку він надає більшістю голосів членів свого складу. При цьому належить брати до уваги критерії членства, які погодила Європейська Рада, а умови

вступу є предметом угоди між державами-членами та державою-заявником. Угоду належить надіслати всім договірним державам для ратифікації відповідно до їх конституційно встановлених вимог [1, с. 68–69].

З урахуванням змісту даних положень статті 49 Договору про Європейський Союз можемо стверджувати, що установчі Договори ЄС формують загальні правові межі вступу потенційних держав до Союзу, забезпечуючи принципів відкритість ЄС до розширення та найважливіші правові гарантії відповідності нових членів основним цінностям Союзу, а ключовими вимогами набуття членства в ЄС є насамперед дотримання державою-кандидатом принципів свободи, демократії, прав людини та верховенства права. При цьому до процесу розширення Європейського Союзу залучаються його ключові владні інститути (Європейська Комісія, Рада ЄС, Європейський Парламент тощо), кожен з яких виконує певну функцію в межах відповідних інтеграційних процесів.

Важливе значення в процесі набуття членства певної держави в Європейському Союзі відіграють також так звані Копенгагенські критерії, які затверджені Європейською Радою ще у 1993 році та являють собою сукупність політичних, економічних і правових вимог, виконання яких є необхідним для вступу в ЄС. Незважаючи на те, що Копенгагенські критерії не закріплені в Установчих договорах Союзу, вони набули статусу загальноновизнаних стандартів вступу до ЄС і включають в себе, зокрема, необхідність забезпечення державою-кандидатом стабільності функціонування внутрішніх демократичних інститутів, верховенства права, повагу до прав людини та меншин, здатності нею витримувати економічну конкуренцію всередині Союзу, а також брати на себе і в подальшому виконувати зобов'язання, що впливають

з членства. Дотримання цих «критеріїв» оцінюється Європейською Комісією у щорічних звітах стосовно прогресу інтеграції відповідної держави до ЄС.

У науковій літературі наголошується, що Копенгагенські критерії вступу до ЄС «визначають сутність внутрішньої політики та пріоритети зовнішньої політики країни-кандидата, ступінь її євроінтеграції, слугуючи важливими чинниками активізації демократичних перетворень і розбудови ринкової економіки, а також знаходження оптимальних механізмів та інструментів увідповіднення країни-кандидата цим критеріям як необхідної вимоги для набуття повноправного членства в ЄС. При цьому Копенгагенські критерії набуття членства в ЄС є його комплексним баченням ключових сфер реформування держав-кандидатів на вступ, що є взаємопов'язаними, адже успіх в одній з них досягатиметься лише за наявності прогресу в інших, а успіх у всіх сферах є необхідним задля забезпечення надійності економічних реформ, еволюційного розвитку держави і суспільства згідно зі стандартами і цінностями ЄС, закріпленими у Копенгагенських критеріях, досягнення відповідності яким має чіткі хронологічні пріоритети» [2, с. 244, 281].

Розглядаючи Копенгагенські критерії у якості загальноновизнаних стандартів вступу потенційних держав-кандидатів до Європейського Союзу, не можна не відзначити факт їх широкої змістовної інтерпретації залежно від політичного, економічного чи іншого контексту, а також суб'єктивних оцінок представників владних інституцій ЄС та відповідних держав-членів Союзу. Адже стабільність функціонування внутрішніх демократичних інститутів у державі-кандидаті на вступ до ЄС, рівень реальної забезпеченості в ній верховенства права, поваги до прав людини та меншин,

здатності нею витримувати економічну конкуренцію всередині Союзу тощо, нерідко оцінюється не лише за формальними характеристиками відповідних понять та конкретного ступеня їх практичної реалізації у внутрішньому правовому просторі держави-кандидата, а виходячи з геополітичних та інших інтересів, конкретних суб'єктів, задіяних у процес прийняття рішення стосовно розширення ЄС та вступу до нього певної держави. Більше того, саме визначення «готовності» відповідної держави до вступу в Європейський Союз залежить також від поточних реалій розвитку як самого ЄС, так і його окремих держав-членів, зокрема, від політичних пріоритетів, економічної ситуації, соціальних настроїв тощо.

Останнє впливає, зокрема, з особливостей еволюції підходів до визначення критеріїв членства держав в Європейському Союзі та практики їх реалізації протягом трьох останніх десятиліть, яка переконливо засвідчила, що «процес визнання відповідності певної країни-кандидата Копенгагенським критеріям, як умови набуття членства в ЄС, значною мірою має суб'єктивний і політизований характер, під час якого держави-члени і Союз в цілому можуть керуватися не тільки і не стільки реальними здобутками країни-кандидата в процесі реформування суспільного життя, але й політичною доцільністю» [3, с. 59–60].

Окрім зазначених вище вимог Копенгагенських критеріїв, однією з необхідних умов вступу держави до Європейського Союзу є забезпечення належної адаптації національного законодавства до правових актів ЄС, так звана відповідність *acquis communautaire*, яка являє собою складно організовану, масштабну правову конструкцію, що охоплює низку сфер правового регулювання відносин в межах Союзу: від конкуренції та внутрішнього ринку до охорони довкілля та соціальної політики. Йдеться про те,

що кожна держава-кандидат на вступ до ЄС повинна не просто прийняти окремі законодавчі та інші нормативно-правові акти, спрямовані на гармонізацію правового регулювання важливих суспільних відносин, а на комплексному, системному рівні забезпечити інтеграцію всієї системи національного законодавства в особливу парадигму регіонального правового розвитку.

У науковій літературі *acquis communautaire* визначають як «сукупність принципів, правил і норм, що накопичені в межах політичного, правового та економічного досвіду ЄС і мають тенденцію до модернізації, які підлягають обов'язковому збереженню у процесі його діяльності та подальшого розвитку, стандартизують європейські цінності таким чином, що потім їх можна використовувати як умовну одиницю для гарантування мінімальних базових прав та інтересів громадян ЄС та держав-членів, а також забезпечують відповідність таким європейським цінностям третіх країн за умови їх прагнення до співпраці з ЄС та/або вступу в ЄС» [4, с. 474].

У зв'язку із цим, процес приведення національного законодавства у відповідність до *acquis communautaire*, як правило, має довготривалий та складний характер, особливо для держав з недостатньо розвинутою правовою системою, які часто не володіють необхідним рівнем юридичної та інституційної розвиненості, здатної забезпечити ефективне виконання правових норм. Поряд з цим, слід також пам'ятати і про об'єктивні культурні та історичні особливості праворозуміння, які можуть суперечити відповідним європейським стандартам, зокрема, у питаннях адміністративної відповідальності, незалежності судової влади, забезпечення гендерної рівності тощо [5, с. 26; 6, с. 27]. Особливі труднощі викликає також адаптація законодавства у сферах, пов'язаних з контролем

за дотриманням законодавства, які вимагають не лише формального внесення змін до відповідних правових актів або прийняття нових законів, але й здійснення глибоких інституційних реформ, що включають в себе підготовку висококваліфікованих кадрів, удосконалення практик реалізації громадського контролю тощо.

Наведені вище констатації свідчать, що забезпечення належної відповідності національного законодавства *acquis communautaire* об'єктивно вимагає належної ресурсної бази [7, с. 233–239; 8, с. 100–104], зокрема фінансової, технологічної та кадрової, недостатність якої суттєво гальмує процес реформування національної правової системи та створює значний ризик «правового вакууму» у перехідний період.

Слід також зауважити, що процес вступу держави-кандидата до Європейського Союзу включає в себе низку тривалих етапів та процедур, серед яких виокремлюють:

1) консультативний етап, який триває перед поданням відповідною державою заяви про вступ до ЄС та закінчується поданням такої заяви;

2) оціночний етап, який триває між поданням державою заяви про вступ та початком переговорів про вступ. На цьому етапі держава офіційно стає країною-кандидатом на вступ до ЄС і намагається якнайбільше виконати критерії членства в Союзі;

3) переговорний етап, який триває від початку і до завершення переговорів про вступ відповідної держави до ЄС. У процесі переговорів про вступ визначаються умови, на яких кожен кандидат може приєднатися до Європейського Союзу, а також строки прийняття, імплементації та правового впровадження *acquis communautaire*;

4) ратифікаційний етап, який триває між підписанням угоди про вступ та її ратифікацією. Цей етап пов'язаний з тим, щоб Європейська Рада

схвалила, а Європейський Парламент надав згоду для підписання угоди про вступ. Одразу після підписання угоди про вступ подається до держав, які вже є членами ЄС, та до країн-кандидатів, які, у свою чергу, повинні ратифікувати її, а також прийняти рішення про вступ, в деяких випадках за допомогою процедурного референдуму. У зв'язку із цим успішний хід переговорного процесу про вступ до ЄС та їх завершення ще не може бути повноцінною гарантією такого вступу;

5) імплементаційний етап, який починається після виконання всіх ратифікаційних процедур та набуття угодою про вступ до ЄС чинності. Лише після цього відповідна держава стає повноправним членом Європейського Союзу [9, с. 368].

Таким чином, процес вступу до ЄС являє собою комплексний та багаторівневий механізм, що вимагає здійснення ґрунтовних політичних та економічних змін у відповідній державі. Кожен етап цього процесу відіграє вагомe значення, оскільки забезпечує не лише певний аспект інтеграції відповідної країни у розвинену європейську правову систему, але й зміцнює її демократичні інститути, соціальну та економічну стабільність та, врешті-решт, правову державу. Важливою складовою при цьому є також політична воля держави та підтримка її євроінтеграційних прагнень з боку громадян, але у будь-якому випадку успішний вступ до ЄС залежить насамперед від здатності країни ефективно адаптуватися до вимог ЄС і, водночас, політичної рішучості самого Європейського Союзу підтримати кандидатів на шляху до їх повноправного членства у цьому Союзі.

У контексті розгляду особливостей вступу до Європейського Союзу нових держав на сучасному етапі його історичного поступу необхідно також враховувати, що деякі країни-кандидати на вступ до ЄС ще продовжують

перебувати на перехідному етапі свого розвитку, які, з-поміж іншого, відзначаються наявністю відповідних проблем практичного впровадження принципу верховенства права у суспільному та державному житті, протидії корупції, забезпеченню справедливого, ефективного правосуддя в таких державах тощо. У повній мірі це стосується і сучасної України, яка у зв'язку із об'єктивними історичними обставинами іноді не може належним чином дотримуватися укладених угод з ЄС, що, у свою чергу, вимагає застосування більш гнучких підходів до процесу інтеграції України у політико-правовий простір Європейського Союзу.

Так, наприклад, ситуація з протидією корупції в Україні в умовах сьогодення, попри наявність значних досягнень в цьому напрямі (створення відповідної інституційної бази запобігання та протидії корупції; позитивні зміни у громадській свідомості; зростання кількості справ, у тому числі судових, стосовно корупційних правопорушень; публічність декларацій державних службовців та інших визначених у законодавстві осіб тощо), все ще характеризується наявністю суттєвих викликів, які сповільнюють стабільний характер впровадження масштабної антикорупційної реформи. У науковій літературі з цього приводу наголошується на тому, що у звіті Європейської Комісії від 30.10.2024 р. відзначено «певний рівень підготовки у попередженні та боротьбі з корупцією, зокрема, відзначається посилення національного інституційного механізму, а також розширення співробітництва з OLAF та Європейською прокуратурою. Водночас, серед заходів, які потребують якнайшвидшої реалізації, названо збільшення кількості суддів та адміністративного персоналу у Вищому антикорупційному суді; подальше вдосконалення результативності у справах про корупцію на високому рівні, включаючи арешт

і конфіскацію кримінальних активів, зосереджуючись на топ-посадовцях та резонансних справах, що стосуються системної корупції в найбільш важливих секторах та установах; усунення існуючих перешкод, які заважають цим зусиллям; активне просування та реалізація Державної антикорупційної програми до задовільного рівня; зміцнення спроможності НАБУ щодо проведення судових експертиз та незалежного прослуховування; забезпечення повноцінного функціонування системи електронного управління справами для антикорупційних органів і Вищого антикорупційного суду» [10, с. 30–31] тощо.

Слід також враховувати, що одним із значних викликів для ефективної протидії корупції в нашій державі є повномасштабна війна росії проти України, оскільки великі потоки міжнародної фінансової, військової та іншої допомоги, встановлення спеціальних правових режимів, посилення заходів безпеки та інші реалії воєнного стану створюють додаткові корупційні ризики, а отже і простір для виникнення корупції. Зазначена ситуація ще раз доводить, що ефективна протидія корупції не може відбуватися поза контекстом здійснення системних, комплексних заходів політико-правового, соціального, економічного, культурного, інформаційного та морального характеру [11, с. 109], здатних забезпечувати не лише своєчасне та ефективно подолання негативних наслідків конкретних корупційних правопорушень, але й створення передумов для недопущення їх виникнення.

Окремою проблемою на шляху до Європейського Союзу держав на перехідному етапі їх розвитку є також відсутність чітко регламентованих механізмів контролю за виконанням відповідних угод та недостатньо ефективні санкції за їх порушення, що в окремих випадках може призводити до свідомого затягування процесу інтеграції

держави до ЄС або вибіркового впровадженню тих чи інших реформ, необхідних для такого вступу. При цьому особливої гостроти вказана проблема набуває в тих випадках, коли національні інтереси певної держави суперечать загальноєвропейським нормам в таких сферах, як наприклад, регулювання ринку праці, питання власності, забезпечення гендерної рівності тощо. Недостатня координація між органами ЄС та національними владними інституціями лише поглиблює вказані проблеми, знижуючи ефективність моніторингу та підтримки держав-кандидатів з боку Союзу.

Ці та деякі інші проблеми перехідного етапу розвитку України, а також інших держав-кандидатів на вступ до ЄС, породжують не лише необхідність встановлення більш гнучких механізмів адаптації національної правової системи до відповідних стандартів і норм права ЄС, пошуку компромісних рішень саме для конкретної країни-кандидата, але й призводить до виникнення різноманітних розбіжностей всередині самого ЄС, в межах якого, як свідчать реалії сьогодення, мають місце суттєві суперечки у сприйнятті та реалізації підходів до розширення Союзу, обумовлені історичними, економічними, культурними та геополітичними чинниками. Особливо виразно ці розбіжності проявляються тоді, коли йдеться про країни з нестабільною політичною та економічною системами, а також з проблемами у забезпеченні верховенства права на всіх рівнях суспільного і державного життя. До того ж держави-члени ЄС можуть мати різні стратегічні інтереси у відношенні до конкретних кандидатів на вступ до Союзу, особливо тих, які мають важливе геополітичне розташування або значення.

У зв'язку із зазначеним, виникає питання стосовно перспектив удосконалення правової та іншої бази процесу європейської інтеграції в умовах

сучасних викликів і загроз. Враховуючи те, що процес розширення ЄС є одним із найважливіших аспектів його зовнішньої та інституційної еволюції, а стаття 49 Договору про Європейський Союз передбачає дотримання низки критеріїв або умов вступу до ЄС, виникає питання стосовно необхідності уточнення змісту даної статті з урахуванням міжнародно-правових та інших викликів сьогодення.

Зокрема, однією з основних проблем, що виникають у контексті застосування статті 49 Договору про Європейський Союз, є вимога одностайної ратифікації угоди про вступ до ЄС всіма державами-членами Союзу, тобто йдеться про необхідність отримання їх одноголосної згоди при прийнятті рішення про вступ у ЄС нової держави. Адже, як вже попередньо було встановлено, договір про приєднання відповідної держави до Європейського Союзу, який підписується державами-членами ЄС та країною-кандидатом, може бути підписаний лише після згоди Парламенту та одностайного рішення Ради ЄС. Після цього такий договір подається на ратифікацію всіма державами-учасницями ЄС відповідно до їх конституційних вимог, а сама ратифікація відбувається через національні парламенти держав-членів Союзу [12, с. 245]. Така ситуація суттєво уповільнює процес європейської інтеграції для країн, які мають об'єктивні економічні та політичні проблеми свого розвитку, але при цьому демонструють бажання та волю до вступу у ЄС. У зв'язку із цим перспективним вектором розвитку правових механізмів розширення ЄС, на нашу думку, є уточнення редакції статті 49 Договору про Європейський Союз, відповідно до якої рішення про вступ до ЄС нової держави за чітко визначених умов може ухвалюватися не всіма державами-членами ЄС, а, наприклад, кваліфікованою більшістю таких держав.

Крім можливого удосконалення зазначеного вище аспекту процедури вступу до Європейського Союзу, перспективним напрямом подальшого розвитку механізмів розширення ЄС є також впровадження більш гнучких підходів до забезпечення гармонізації законодавства країн-кандидатів з правом ЄС, яка являє собою одну із найбільш складних та важливих передумов вступу конкретної держави до ЄС.

З огляду на те, що гармонізація законодавства є складним і багатограним процесом, який передбачає не лише механічну адаптацію нормативно-правових актів, але й глибоке розуміння та інтеграцію принципів і цінностей, на яких ґрунтується європейське право [13, с. 474], усталений у науці і практиці підхід до забезпечення повної гармонізації законодавства країни-кандидата на вступ до ЄС може не втілити належного рівня ефективності, особливо в тих державах, політичний та соціально-економічний розвиток яких пов'язаний з наявністю значних проблем. При цьому потрібно також враховувати, що гармонізація законодавства країн-кандидатів на вступ до ЄС, зокрема України, передбачає також необхідність надання адекватної відповіді і на деякі об'єктивно існуючі відмінності або розбіжності у правових традиціях та культурах європейських народів, соціокультурні реалії яких не є однорідними.

Слід також враховувати, що інтеграція цінностей і принципів функціонування Європейського Союзу в національне законодавство держав-кандидатів на вступ до ЄС в процесі гармонізації законодавства останніх принаймні до певної міри є визначеним соціокультурним викликом для таких країн, адекватна відповідь на який, на нашу думку, повинна передбачати необхідність забезпечення збереження національної ідентичності та історично обумовленої соціокультурної специфіки українського суспільства в умовах його

існування в єдиному політико-правовому просторі ЄС. Надання такої відповіді, поза всяким сумнівом, потребує формування більш гнучких підходів або механізмів такої гармонізації, які надавали б можливість зберігати окремі аспекти національної юрисдикції з визначеного кола питань, що можуть реалізовуватися під контролем відповідних європейських інституцій.

Ще один перспективний вектор удосконалення правових аспектів розширення Європейського Союзу, на нашу думку, пов'язується з можливими змінами в інституційній структурі ЄС. Необхідність таких змін безпосередньо впливає з наслідків самого факту послідовного розширення Союзу, внаслідок якого все більше ускладнюється процес прийняття рішень з багатьох важливих питань функціонування ЄС, а також належне представництво інтересів всіх держав, що входять до його складу. Саме тому забезпечення більш ефективного прийняття важливих рішень в ЄС в сучасних реаліях його розвитку потребує певної реформи його інституційної структури, у тому числі системи голосування та представництва в різних органах Союзу.

Однією з можливих таких реформ є зміна системи голосування в Раді ЄС, оскільки зі збільшенням числа держав-членів Європейського Союзу виникає проблема забезпечення консенсусу стосовно змісту таких рішень, що може суттєво сповільнювати їх прийняття. Можливим напрямом вирішення даної проблеми слід визнати удосконалення існуючого механізму прийняття рішень в Раді ЄС з урахуванням принципу кваліфікованої більшості, що дозволить уникнути «блокування» найбільш важливих рішень однією чи декількома державами у разі відсутності консенсусу щодо них [14, с. 163–182].

Ще одним важливим напрямом трансформації інституційної структури ЄС є здійснення подальшого

реформування Європейського Парламенту, проблеми діяльності якого станом на сьогодні все ще пов'язані з його демократичною легітимністю, функціональною здатністю та необхідністю забезпечення належного балансу між захистом національних інтересів держав-членів ЄС та сприянням спільній європейській ідентичності через свої рішення та законодавчі акти. У науковій літературі з цього приводу зазначається, що проблеми демократичної легітимності, функціональної ефективності та міжінституційних відносин все ще залишаються актуальними для сучасного Європарламенту. Зокрема, «низька виборча активність підриває легітимність Європарламенту, а різноманітність національних виборчих систем ускладнює гармонізацію та створення єдиної європейської процедури. Незважаючи на це, продовження реформування виборчих процедур є критично важливим для зміцнення демократичних механізмів та підвищення довіри громадян до європейських інституцій. Загалом процес реформування виборчих процедур Європарламенту демонструє важливість балансування між національними традиціями та європейськими стандартами, що надасть можливість підвищити легітимність, прозорість та ефективність роботи Європарламенту в умовах сучасних кризових реалій, сприяючи розвитку європейської демократії та інтеграції» [15, с. 123–125, 136].

Наведені вище констатації свідчать, що трансформація інституційної структури Європейського Союзу, у тому числі Європарламенту, продовжує залишатися важливою складовою сучасного етапу розвитку правової системи ЄС. При цьому в умовах кризових реалій сьогодення надзвичайно важливим видається не лише забезпечення відповідної реформи виборчих процедур, належного балансу між захистом національних інтересів

держав-членів ЄС та сприянням досягненню загальноєвропейських цілей, але й створення всіх необхідних передумов для забезпечення більшої демократичної легітимності владних інституцій ЄС, прозорості та ефективності їх діяльності, підвищення довіри до них з боку громадян, а також удосконалення механізмів взаємодії в системі багаторівневих владно-інституційних відносин в межах Союзу.

Таким чином, можемо зробити наступні висновки з проведеного дослідження:

1. Розширення Європейського Союзу являє собою складний та багатоаспектний процес, що вимагає забезпечення високого рівня правової трансформації держав в процесі їх інтеграції до правової системи ЄС. Незважаючи на те, що за останні десятиліття механізми розширення ЄС зазнали суттєвих позитивних трансформацій, практика зближення з ЄС з боку сучасних європейських держав все ще свідчить про наявність деяких важливих проблем, пов'язаних з адаптацією національних правових систем до принципів та стандартів функціонування ЄС. При цьому важливо наголосити на тому, що результативність процесу інтеграції сучасних держав до Європейського Союзу залежить не тільки від ефективності її відповідних правових механізмів, але у значній мірі також і від політичної волі самого Союзу та його держав-членів. Саме тому сучасні підходи до розширення ЄС, засновані на принципах партнерства та співробітництва, потребують подальшого удосконалення з метою забезпечення його правової, інституційної та соціально-економічної стійкості.

2. Однією з основних проблем правового регулювання процесу розширення ЄС все ще залишається відсутність чітких механізмів оцінки правових та інституційних спроможностей країн-кандидатів на вступ до

Союзу. На сучасному етапі розширення Європейського Союзу здебільшого ускладнюється проблемами, пов'язаними з нестабільністю правових систем окремих держав-членів ЄС та відповідних країн-кандидатів, а також з неоднорідністю їх правових традицій. Проблеми у сфері запобігання та протидії корупції, захисту прав людини та забезпечення верховенства права у суспільному та державному житті, функціонуванні системи судустрою тощо, сповільнюють відповідні інтеграційні процеси в ЄС. Поряд з цим, питання міграції, безпеки, соціальної та економічної стабільності, як правило, тягнуть за собою відповідні виклики, які для їх успішного подолання вимагають скоординованих зусиль з метою забезпечення гармонізації та дотримання законодавства ЄС, що підкреслює важливість та необхідність подальшого удосконалення механізмів моніторингу та попередньої оцінки правової та інституційної готовності країн-кандидатів.

3. Подальше розширення Європейського Союзу вимагає застосування більш гнучких підходів, здатних

враховувати не лише правові, але й політичні, соціальні та економічні реалії країн-кандидатів, тобто прогнозовані зміни в правових механізмах повинні враховувати як особливості окремих правових систем, так і більш широкий контекст інтеграційних процесів. Важливими напрямками удосконалення таких механізмів можуть стати розробка більш ефективних інструментів правової оцінки та моніторингу стану впровадження необхідних реформ у країнах-кандидатах, подальший розвиток стандартів правової безпеки та захисту прав людини, а також використання нових технологій для підвищення прозорості діяльності владних інституцій та ефективності правового регулювання. Також, з огляду на посилення кризових станів у розвитку багатьох сфер суспільного життя, актуальною вбачається і розробка процедур, які нададуть можливість адаптивно реагувати на відповідні зміни у зовнішньому середовищі в умовах збереження та дотримання всіх зобов'язань, що випливають з основоположних принципів функціонування Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Конституційні акти Європейського Союзу (в редакції Лісабонського договору) / пер. Г. Друзенка та С. Друзенко; за заг. ред. Г. Друзенка. Київ: «К.І.С.», 2010. 536 с.
2. Фалалеева Л. Г. Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу: монографія. Київ: ФОП Кандиба Т. П., 2020. 455 с.
3. Яковюк І. В., Трагнюк О. Я., Тимоник Є. А. Правові засади політики розширення Європейського союзу на схід: основа для європеїзації країн-кандидатів. *Форум права*. 2024. № 79 (2). С. 56–69. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10933558>. URL: https://forumprava.pp.ua/files/056-069-2024-2-FP-Yakoviuk,Tragniuk,Timonik_7.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
4. Вавринчук А. С. Значення *acquis communautaire* для формування сучасного законодавства України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 474 (С. 471–474). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/117>. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/117.pdf (дата звернення: 12.11.2025).
5. Мороз О. Б. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. *Альманах міжнародного права*. 2020. Вип. 23. С. 21–28. DOI: <https://doi.org/10.32841/ILA.2020.23.03>.
6. Дегтяр О.А. Загальнотеоретичні проблеми адаптації правової системи до законодавства Європейського Союзу. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали II Всеукраїнської*

науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року): у 2 ч. Полтава : Россава, 2017. Ч. 1. С. 26–28.

7. Кучинська О. Законодавча мозаїка: поняття адаптації українського права до норм Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 233–239. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2023.28>.

8. Дамаскін М. П. Acquis communautaire в праві Європейського Союзу та його значення для національного законодавства України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2025. № 73. С. 100–104. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1745.2025.73.19>.

9. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію. *Електронно-наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2022. № 1. С. 366–369. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.66>. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2022/05/69.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

10. Чернозуб Л. В., Лазарева Н. М., Данильченко О. В. Протидія та боротьба з корупцією в Україні у світлі набуття членства в Європейському Союзі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 1. С. 26–31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-1-5>.

11. Тертишник В. М. Сачко О. В. Доктринальні аспекти діяльності Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань та Бюро економічної безпеки. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 4. С. 108–116. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-4-17>.

12. Дудзіч А. Механізми приєднання. *Вступ до політичної системи Європейського Союзу / наук. ред.: Якрослав Шиманек*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Wymiaru Sprawiedliwości, 2024. С. 239–256.

13. Пікуля Т. О. Гармонізація законодавства в процесі переговорів про вступ України до Європейського Союзу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 8. С. 474–476. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-8/112>. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2024/114.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

14. Nugent N. *The Government and Politics of the European Union / 8th ed.* London: Palgrave Macmillan, 2017. 501 p.

15. Прокопенко Ю. С. Реформування виборчих процедур Європарламенту в умовах кризи легітимності. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2024. Вип. 38. С. 120–140. DOI: <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.38.10>.

Петренко А. А. Правові аспекти розширення Європейського Союзу: реалії та перспективи

У статті проаналізовані основні нормативні положення, які регламентують порядок вступу нових держав до Європейського Союзу, а також визначено загальні перспективи їх удосконалення в контексті сучасних реалій. З'ясовано, що установчі Договори ЄС формують загальні правові межі вступу потенційних держав до Союзу, забезпечуючи його принципову відкритість до розширення та найважливіші правові гарантії відповідності нових членів основним цінностям Союзу, а ключовими вимогами набуття членства в ЄС є насамперед дотримання державою-кандидатом принципів свободи, демократії, прав людини та верховенства права. Відзначено роль так званих Копенгагенських критеріїв вступу до ЄС та наголошується на тому, що складність їх дотримання безпосередньо пов'язана з їх широкою змістовною інтерпретацією залежно від політичного, економічного чи іншого контексту, а також суб'єктивних оцінок представників владних інституцій ЄС та відповідних держав-членів Союзу. Окрему увагу приділено необхідності забезпечення належної адаптації національного законодавства до правових актів ЄС (acquis communautaire), яка являє собою складно організовану, масштабну

правову конструкцію, що охоплює низку сфер правового регулювання відносин в межах Союзу: від конкуренції та внутрішнього ринку до охорони довкілля та соціальної політики. Наголошено, що однією з основних проблем, яка виникає у контексті застосування статті 49 Договору про Європейський Союз, є вимога одностайної ратифікації угоди про вступ до ЄС всіма державами-членами Союзу. Обґрунтовується доцільність удосконалення інституційної структури Європейського Союзу з метою забезпечення більш ефективного прийняття важливих рішень його владними органами в контексті сучасних реалій розвитку ЄС.

Робиться висновок, що подальше розширення Європейського Союзу вимагає застосування більш гнучких підходів, здатних враховувати не лише правові, але й політичні, соціальні та економічні реалії країн-кандидатів, тобто прогнозовані зміни в правових механізмах повинні враховувати як особливості окремих правових систем, так і більш широкий контекст інтеграційних процесів. При цьому важливими напрямками удосконалення таких механізмів можуть стати розробка більш ефективних інструментів правової оцінки та моніторингу стану впровадження необхідних реформ у країнах-кандидатах, подальший розвиток стандартів правової безпеки та захисту прав людини, а також використання нових технологій для підвищення прозорості діяльності владних інституцій та ефективності правового регулювання.

Ключові слова: Європейський Союз, установчі Договори ЄС, Копенгагенські критерії, адаптація законодавства, європейська інтеграція, Європейський Парламент.

Petrenko A. Legal aspects of the enlargement of the European Union: realities and prospects

The article analyzes the main regulatory provisions that regulate the procedure for the accession of new states to the European Union, and also identifies general prospects for their improvement in the context of modern realities. It was found that the EU founding Treaties form the general legal framework for potential states to join the Union, ensuring its fundamental openness to enlargement and the most important legal guarantees of compliance of new members with the fundamental values of the Union, and the key requirements for gaining EU membership are, first of all, compliance by the candidate state with the principles of freedom, democracy, human rights and the rule of law. The role of the so-called Copenhagen criteria for EU accession is noted and it is emphasized that the difficulty of complying with them is directly related to their broad substantive interpretation depending on the political, economic or other context, as well as the subjective assessments of representatives of EU authorities and the relevant EU member states. Particular attention is paid to the need to ensure proper adaptation of national legislation to EU legal acts (*acquis communautaire*), which is a complex, large-scale legal construct that covers a number of areas of legal regulation of relations within the Union: from competition and the internal market to environmental protection and social policy. It was also emphasized that one of the main problems that arises in the context of the application of Article 49 of the Treaty on European Union is the requirement for unanimous ratification of the EU accession agreement by all Member States of the Union. The feasibility of improving the institutional structure of the European Union is substantiated in order to ensure more effective adoption of important decisions by its authorities in the context of modern realities of EU development.

It is concluded that further enlargement of the European Union requires the use of more flexible approaches that can take into account not only the legal, but also the political, social and economic realities of the candidate countries, i.e. the predicted changes in legal mechanisms should take into account both the peculiarities of individual legal systems and the broader context of integration processes. At the same time, important areas for improving such mechanisms may include the development of more effective tools for legal assessment

and monitoring the implementation of necessary reforms in candidate countries, further development of standards of legal security and human rights protection, as well as the use of new technologies to increase the transparency of the activities of government institutions and the effectiveness of legal regulation.

Key words: European Union, EU founding treaties, Copenhagen criteria, legislative adaptation, european integration, European Parliament.

Дата першого надходження рукопису до видання: 19.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

Валерій Солдатенко,

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії наук України, головний науковий співробітник Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса Національної академії наук України
ORCID: 0000-0003-2435-1123

DOI <https://doi.org/10.32782/2306-9082/2025-60-5>

УДК 94:323.1](477)»1917/1920»

АЛЬТЕРНАТИВИ СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ ВОСЕНИ 1918 Р. Й РЕАЛЬНА ПРАКТИКА ПОЛІТИЧНО-ДЕРЖАВНОГО ПРОТИБОРСТВА (ЧАСТИНА ТРЕТЯ. «Родові травми» народжуваної другої УНР¹)

Розвиток подій в Україні наприкінці жовтня, на початку листопада 1918 р. свідчив про катастрофічне загострення ситуації і, водночас, про визрівання сприятливих обставин для противників гетьманського режиму і можливостей його повалення. Так виникла ідея на час боротьби за владу, до скликання Установчих зборів керівництво доручити колегії з 3–5 осіб – Директорії. Останню мав утворити Український національний союз.

На засіданні його активу, що відбулося 13 листопада 1918 р., В. Винниченка обрали головою Директорії і ввели до її складу ще 4 членів – С. Петлюру, Ф. Швеця, А. Макаренка і П. Андрієвського (двох останніх спочатку тимчасово, однак потім цей склад став постійним).

Директорія мала оперативно переїхати до Білої Церкви, звідки планувалося розпочати похід на Київ. Однак В. Винниченка було залишено у столиці для підготовки й випуску відозви до населення від імені Директорії й призначення заступників її «для координації революційної акції». Написана В. Винниченком відозва з'явилася на вулицях Києва одночасно з грамотою П. Скоропадського про федерацію з Росією – 15 листопада 1918 року. Документ виявився пристрасним, закличним. У ньому наголошувалось на антинародній, антинаціональній сутності гетьманщини, давалась оцінка останньому кроку П. Скоропадського – рішенню про відновлення федерації з нерадянською, білогвардійською Росією.

¹ Продовження. Частина перша опублікована у «Публічному праві» 2024. № 3; частина друга – у «Публічному праві» 2025. №2.

«Останнім зрадницьким актом генерала-гетьмана П. Скоропадського про скасування самостійності Української Держави український народ відається остаточно на поталу поміщицько-бюрократичній реакції і на цілковите національне поневолення, – говорилось у відозві. – Сформований новий уряд із представників реакційних класів, які мають творити єдину неділимую Росію, виразно говорить про те, що чекає український народ, коли він не встане рішуче й до останнього чоловіка в оборону свого життя.

Український Національний Союз, як найвище представництво організованої української демократії, вживав до останнього дня всіх заходів, щоб мирно, без пролиття крові і дезорганізації громадського життя, захистити і одстояти права народу. Але всі мирні заходи української демократії весь час зустрічали лютий опір з боку поміщиків, бюрократії та буржуазії. Отже, настав час залишити мирні заходи. Од імені організованої української демократії, від всього активного народного громадянства, яке обрало нас, ми, Директорія Самостійної Української Народної Республіки, сим оповіщаємо: генерал П. Скоропадський є насильник і узурпатор народної влади. Все правительство його, як протинародне, протинаціональне, оповіщаємо недійсним. Пропонуємо генералу П. Скоропадському і його міністрам залишити обманом і насильством захоплені ними урядові посади. В ім'я спокою, порядку в Республіці, пропонуємо зробити це негайно, без пролиття крові» [1, с. 374].

Водночас із Білої Церкви – висхідного центру повстання – до українців зі схожими гаслами звернувся з Універсалом С. Петлюра.

Маси рішуче підтримали заклики до повалення гетьманщини і приєдналися до республіканського війська. Уже через тиждень повстанці були на околицях Києва. Однак

представники німецьких частин, що залишали Україну, переконали Директорію відвести своє військо на безпечну відстань, щоб не допустити зіткнень збройних формувань, перспектива яких була більше, ніж вірогідною. Довелось відступити, спочатку до Фастова, потім до Вінниці.

Переживши затримку наступу як небажану, вкрай прикру неприємність, надалі В. Винниченко не збирався опускати руки й приречено дрейфувати за течією. Він вважав за потрібне оперативно створити програму відродження Української Народної Республіки, яка б мобілізувала вплинула на маси, організувала їх під республікансько-демократичними, привабливими гаслами.

Виходячи з гірких уроків досвіду кінця 1917 – початку 1918 року, В. Винниченко вважав принципово важливою турботу керівників українського руху про те, щоб не відстати від розмаху боротьби, настроїв мас. «Маючи це на увазі, – зазначав Голова Директорії, – передбачаючи, що цього руху спинити неможливо (та й не маючи до того ніякого бажання), знаючи, що він неминуче захопить наші маси, що він нас зітре, коли ми будемо ставити йому опір; а з другого боку бажаючи не випустити ініціативи й керівництва з національно-українських рук, щоб так зберегти національні й державні наші завоювання в цій революції, я ще в Фастові поставив перед Директорією питання про прийняття системи радянської влади на Україні. Цим, розуміється, ми стали б на ґрунт чисто соціалістичної революції. Цим, розуміється, ми одпихнули б од себе наші помірковані, дрібнобуржуазні національні елементи.

Але за цю соціальну одважність ми придбали б для українського національного відродження таких активних і сильних прихильників, як пролетаріат села й міста» [2, с. 134].

В головах стратегів Української революції, передусім у В. Винниченка, склалися й такі розрахунки: ініціюючи запровадження в Україні радянської системи влади, Директорія позбавляла російських (руських) більшовиків ґрунту для виступів проти української влади, яка б зберегла свій національний характер. «Цим рішучим кроком по шляху соціальної революції ми, на мою думку, – писав голова Директорії, – ставили національно-державну українську ідею в рівні умови боротьби з руською ідеєю на Україні» [2, с. 135]. Зрівнявшись за ступенем радикалізму соціальних лозунгів з більшовиками, українська влада залишила б останнім єдину можливість: агітувати за те, щоб радянська влада була в Україні руською, а будь-якої перспективи це б не мало.

Очевидно не все в означених розрахунках було бездоганим, виваженим, гарантованим. Важко передбачити, як би розвивались події за спроб реалізації накресленого плану. Проте, краще цього й не робити. На нього просто не пристала Директорія. Особливий опір чинив С. Петлюра, не бажаючи обертатись на «більшовика» (та чи й міг він це, зрештою, зробити). Інші члени Директорії теж через свій «поміrkований», «дрібно-буржуазний світогляд» «психіку обивателів», за оцінками В. Винниченка, теж зайняли ворожу позицію.

Голові так і не вдалося переконати членів Директорії. Принципова проблема політичної орієнтації УНР, що відроджувалась, була відкладена до скликання спеціального форуму українських партій.

Зібравшись у Вінниці на початку грудня, представники партій теж відхилили ідеї В. Винниченка, залишивши у явній меншості його прибічників. Українці боялись, що через класові органи – Ради робітничих, солдатських і селянських

депутатів – влада дістанеться політично найактивнішому класу – пролетаріату. А він в Україні або ж російський, або ж зросійщений, тому й влада стане російською (руською).

Так само українські партії не бажали боронити й інтереси національно-чужої буржуазії.

Довелось враховувати і ще один фактор. В останній декаді листопада 1918 р. більшовики України утворили біля Курська власний – Тимчасовий робітничо-селянський уряд на чолі з Г. Пятаковим. Своім Маніфестом уряд оголосив про повалення гетьманщини, про відновлення Української Республіки Рад, про початок свого походу проти контрреволюційної влади в Україні. Лідери Директорії розцінили ці дії як ворожі щодо українського народу, як «ніж у спину» української демократії, як «червоний імперіалізм», що лише шкодив визвольній справі, розвитку соціалістичної революції в Україні, був злісною провокацією. «...Можна з певністю сказати, – стверджував В. Винниченко, що коли в Вінниці й потім не було прийнято систему чистої радянської влади, то в великій мірі для цього постарались панове Пятакови. І коли ті особи, які спочатку рішуче обстоювали ту систему, потім ту рішучість загубили, то це було почасти й через те, що вони також були налякані поведженням руських комуністів» [2, с. 161].

Одним словом, слід було терміново шукати якогось іншого виходу. Схоже, що окрім голови Директорії, активно цією проблемою тоді мало хто переймався. За таких обставин В. Винниченко «свідомо пішов на хитрість... На другий день по одкіненню системи чисто радянської влади вніс нову пропозицію: прийняти систему «трудових рад», се-б-то рад представників усіх елементів громадянства, які не живуть з експлуатації чужої праці. Другими словами, це мала бути диктатура не пролетаріату й неможливого

селянства, а диктатура трудового люду» [2, с. 191].

Розшифровуючи мотиви тих формул, які приховували в собі елементи, про які свого часу відверто не говорилося, голова Директорії пізніше писав: «Я також розумів, що нам небезпечно виявляти себе так одверто прихильниками соціалістичної революції, – це дало би привід Антанті послати на поміч Гетьманові свої війська. (Такий самий був, до речі, страх і перед німцями). Отже з тактичних мотивів, дійсно, просто необхідно було якось себе замаскувати. Система трудових рад була тою маскою. З одного боку вона давала вихід революційній енергії мас, давала змогу розвиватись революції (коли б тільки було введено її в життя), а з другого давала нам право протестувати: «Ми – не большевики, ви не маєте права бити нас у спину, коли ми боремось з німецькою реакцією» [2, с. 189].

Але, на диво, й усі партії, й Директорія в цілому знайшли пропозицію В. Винниченка прийнятною, схвалили систему трудових Рад доцільною щодо України, а вищим органом повинен був стати Трудовий Конгрес (на нього мали право обиратись лише представники трудових верств; експлуататорські, паразитичні елементи, в першу чергу – буржуазія, такої можливості позбавлялись).

Вочевидь, варто зауважити, що «хитрість» В. Винниченка насправді не була кабінетною вигадкою, що саянула йому безсонної ночі між двома відповідальними засіданнями. Така ідея, як мовиться, тоді «носилася в повітрі». Її вже висловлювали ще влітку 1918 р. діячі з табору лівих українських есерів. Вона, безперечно, аналізувалася у свідомості багатьох партійних працівників. Тому суспільна свідомість і виявилася готовою до такого швидкого сприйняття ідеї трудових Рад.

Повертаючись подумки до своїх пропозицій кінця 1918 року,

В. Винниченко майже через рік уже й сам собі (у щоденнику) доводив доцільність запровадження трудового принципу (зовсім не «кабінетної вигадки») і можливість досягнення на його основі позитивних результатів для справи Української революції, національного державотворення. «Трудовий принцип, – наголошував він, – є спроба примирення неукраїнського і українського елементів. Український елемент є селянство і дрібнобуржуазна інтелігенція. Під час повстання вона була в піднесенні й революційній екстазі. В цьому стані її легко було повести навіть за соціалізмом. Але большевизм як форма чисто пролетарського, з одного боку, руху, а з другого як форма руська, з третього як форма, проти якої гостро стояла могутня Антанта, – ці три причини не дозволяли виставляти лозунги советської влади й вести за ними наше селянство й дрібнобуржуазну інтелігенцію. Трудовий принцип явився тою середньою лінією, яка дозволяла наблизити ці елементи до дійсної революційності й соціалістичної перебудови громадянства.

Вона, ця лінія, в той же час дозволяла неукраїнській соціалістичній демократії стати до кооперації з українським селянством. Коли б не петлюрівщина, коли б трудові ради зразу виникли на місцях, організували силу адміністраційну та військову, коли б, словом, лінію трудового принципу було не тільки декларовано, але й здійснено, – ми були б забезпечені й від контрреволюції й дійсно хоч раз сприяли б розвиткові революції, а не реакції, як то робили ввесь час російської революції» [3, с. 390–392].

Доводиться враховувати і те, що якихось інших (не те щоб оригінальних, а просто інших) думок з приводу принципів формування суспільно-політичного ладу в УНР ніхто з Директорії і її ближчого оточення взагалі не висував. У момент прийняття

програми створення Республіки Трудового Народу на базі трудових Рад, здавалось, було знайдено близьку до оптимальної формулу, яка задовольняла відразу кілька умов: 1) вибивала ґрунт з-під більшовицької агітації; 2) Українська революція поставала в очах Антанти «не в більшовицьких формах»; 3) позначався зв'язок Директорії з робітництвом і трудовим селянством; 4) відкривалась можливість для поєднання соціально-економічних завдань і національно-політичних здобутків (українська державність) революції.

Однак, то було швидше абстрактно-теоретичне розв'язання нагальних проблем. Насправді програма виявлялась важкоздійсненною. І та обставина, що не було надії на будь-яку єдність всередині Директорії (голова Директорії В. Винниченко «не на жарт “збільшевичився”», а Головний отаман С. Петлюра «разом з меншими отаманами був рішучим противником всяких “експериментів” і висував, замість трудового принципу, принцип твердої отаманської влади» [4, с. 9–10] виявилась далеко не єдиною перешкодою.

Для здійснення обраного варіанту політичного курсу не було хоча б двох-трьох енергійних і послідовних соціалістів, справжніх революціонерів. Тогочасні керівники українського руху не могли рішуче порвати зі своїм недавнім минулим, з тяжінням до міщансько-демократичних засад Українського національного союзу.

Гадається, що В. Винниченко не усвідомлював наприкінці 1918 р. всієї глибини прірви, яка виникла між його теоретично привабливою концепцією дальшого розвитку Української революції і реальними можливостями для її перетворення в життя. А тому з оптимізмом повертався до Києва після залишення його окупантами і вигнання гетьманців.

Директорія вступила в права тимчасового вищого органу державної

влади України. Тривалий час йшли суперечки з приводу того, планам, стратегії яких сил, партій надати перевагу [5, с. 357–367]. У такій атмосфері, після довгих нарад врешті було досягнуто спільного знаменника – тексту Декларації Директорії. За свідченням П. Христюка, первісний варіант (він народився ще у Вінниці), надто «революційний», а відтак – неприйнятний для представників УПСФ і УХДП, було «підправлено» вже в Києві.

Згадка про «вінницький варіант» і його коригування зовсім не випадкові. Це черговий прозорий натяк на те, що в своїй основі авторство документа було Винниченківським. З цього приводу, очевидно, доречним буде зауважити наступне.

В. Винниченко в тогочасній ієрархії був не просто «вищим» за інших в адміністративному відношенні. Він істотно переважав усе тодішнє оточення в інтелектуальному сенсі. Слід мати на увазі й те, що феєрично обдарована природою особистість, він швидко набував і значного політичного досвіду.

Й саме В. Винниченкові по праву судилося перейняти естафету від М. Грушевського в дальшому розвитку концепції Української революції на її другому, безперечно, більш складному і суперечливому етапі. Можна зрозуміти, як непросто йому доводилося «пробивати» ключові орієнтири державотворення, коли багато хто в політичному проводі зневірився у вірності революційного курсу, почав виявляти непослідовність, хитання. Волею-неволею, заради торжества національної справи, доводилося вдаватися й до компромісів, йти на поступки.

Давалися взнаки і суб'єктивні якості В. Винниченка, його вдача, непогамовний «степовий темперамент». Він не володів такими ґрунтовними науковими знаннями, теоретичною підготовкою, як М. Грушевський.

Судячи з усього, пристрасне тяжіння до демократизму, народоправства, соціалістичних ідеалів було більше результатом індивідуального інтуїтивного вибору, аналізу життєвого досвіду, аніж серйозного знайомства з суспільно-політичними вченнями, впевнених орієнтаціях в них.

Та й особистість неймовірно емоційна, подразлива, гаряча (мабуть риса іманентна кожному видатному художнику), він був не завжди готовим до «холодної витримки», давав «вихід» хвилимовим почуттям. За деякі, не до кінця зважені, скрупульозно прораховані вчинки він щиро кається.

Як би там не складалось, а саме В. Винниченкові належала «пальма першості» у визначенні генерального напрямку руху нації у надзвичайно відповідальний момент її історичного поступу [6, с. 41–42].

«Декларація Директорії Української Народної Республіки» була оголошена 26 грудня 1918 р. Документом сповіщалося про знищення гетьманського режиму і його місцевих органів.

Першими кроками нової влади стало відновлення тих прав, які мали селяни і робітники – основа суспільства – за Центральної Ради. Тут Директорія не обмежувалась голими гаслами, а конкретно визначала непорушні права трудових класів на власність, підтверджувала найголовніші завоювання у соціальній сфері: «До повного вирішення земельної реформи Директорія Української Народної Республіки оголосила, що всі дрібні селянські господарства і всі трудові господарства залишаються в користуванні попередніх їх власників непорушними, а решта земель переходить у користування безземельних і малоземельних селян, а в першу чергу тих, хто пішов у військо Республіки для боротьби з гетьманом. Верховне порядкування цією землею належить Директорії Української Народної Республіки. Ця постанова стосується також до монастирських,

церковних і казенних земель. Для переведення реформи організовано народні земельні управи.

По «Наказу № 1 Директорії – селянам» робляться описи контрибуцій, взятих поміщиками з селян для повернення їх покривдженям.

Так само ведуться слідства по всій Україні з приводу тих зловживань і злочинств, які було учинено над селянством поміщиками та гетьманським урядом.

Постановою 9 грудня Директорія одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду в сфері робітничої політики. Відновлено восьмигодинний робочий день. Знов установлено колективні договори, право коаліцій і страйків, а також усю повноту прав робітничих фабричних комітетів.

В усіх інших галузях життя Директорія так само одмінила всі закони й постанови гетьманського уряду, направлені проти інтересів трудящих клас і шкідливих для всього громадянства» [1, с. 391].

Оголошені заходи Директорія вважала лише першими кроками революційного поступу. Декларація формулювала вищу мету тогочасної боротьби: «Слідуючим етапом нашої революції є творення нових, справедливих, здорових і відповідних до реального відношення сил у державі, соціальних і політичних форм.

Директорія є тимчасова верховна влада революційного часу. Одержавши на час боротьби силу й право управління державою від першого джерела революційного права – трудящого народу, Директорія передасть свої повноваження тому ж самому народові.

Але Директорія вважає, що право управління й порядкування краєм повинно належати тільки тим класам, які суть основою громадського життя, які творять матеріальні та духовні цінності, які кров'ю й життям своїх членів вступили до боротьби з руйнуючими силами сучасного ладу.

Влада в Українській Народній Республіці повинна належати лише класам працюючим – робітництву й селянству. Тим класам, що здобули цю владу своєю кров'ю» [1, с. 391–392]. Узагальнююча теза декларації Директорії звучала начебто вирок: «Класи нетрудові, експлуататорські, які живляться й розкошують з праці клас трудових, класи, які нищили край, руйнували господарство й одзначили своє правління жорстокостями й реакцією, не мають права голосу в порядкуванні державою» [1, с. 392].

Директорія урочисто заявляла, що вона передасть владу, свої права й повноваження лише трудовому народу Української Народної Республіки. Селянам, робітникам і трудовій інтелігенції пропонувалося обрати делегатів на Конгрес трудового народу України (норми представництва, місце й час відкриття форуму мали бути повідомлені окремою інструкцією).

«Конгрес Трудового Народу України матиме всі верховні права й повноваження рішати всі питання соціального, економічного та політичного життя Республіки, – підкреслювалося в Декларації. – Конгрес Трудового Народу України, яко революційне представництво організованих працюючих мас, скликається не по удосконаленій формулі виборів, якої додержати зараз неможливо. Надалі, коли настане мирне життя, він має бути замінений представництвом працюючих мас, обраним по удосконаленій системі виборів, себто Установчими Зборами.

Конгрес Трудового Народу має вирішити форми влади, як на місцях, так і в центрі. До цього вирішення Директорія вважатиме всякі спроби захвату влади якими-будь групами насильством над волею трудового українського народу й тому буде рішучо припиняти всякі такі самовільні виступи» [1, с. 393].

Разом з тим, Директорія вважала за потрібне не чекати скликання народного форуму, а, враховуючи

попередній революційний досвід, особливо його негативні уроки, негайно здійснювати кроки щодо поглиблення перетворень на користь трудових елементів суспільства [1, с. 393].

Впадає в око, що Директорія планувала проведення цілого ряду заходів, які в тогочасному суспільно-політичному житті відносилися до соціалістичної політики. Однак терміна «соціалізм» керманічі Української Народної Республіки уникають. І роблять це не випадково, а цілком свідомо.

Зі всього вищезитованого видно, що загальний курс на соціалістичну революцію залишався стрижнем українських демократів навіть тоді, коли з тактичних міркувань доводилось уникати застосування чітких характеристик руху. Пізніше, у «Відродженні нації» В. Винниченко відверто писав про «справу соціалістичної революції на Україні», яка наприкінці 1918 р. – на початку 1919 р. виліталася у боротьбу «за ідею трудових Рад, Республіки трудового народу» [1, с. 393–394].

Звичайно, керівників УНР непокоїли незгоди і суперечності всередині українського соціалістичного руху. Проте вони навряд чи й вірили у швидке подолання кризи і досягнення консолідації національних партій. Тому й заклик до їх єднання наприкінці документа виглядає більше ритуально, ніж сутнісно: «Соціалістичні партії та групи всіх соціалістичних напрямів і всіх національностей Директорія кличе поставитися з повним розумінням важности моменту і всі свої сили направити на правильну та достойну трудового народу організацію волі його, на організацію порядку й ладу по всій землі Трудової Республіки» [1, с. 394].

Проведення в життя наміченої програми доручалось Раді народних міністрів, якої, за переконанням Директорії, мав допомогти весь трудовий народ України.

Мабуть, не можна було чекати однозначної реакції на декларацію.

Праві елементи називали її «більшовицькою». Ліві – не вбачали гармонії між революційно-класовими постулатами і конкретними заходами, що намічались. Тому не могли сприймати її як викінчену революційно-соціалістичну програму, а швидше – як черговий компромісний документ.

Аналізуючи подальший розвиток подій в Україні, важко позбутися враження, що на даному документі, в останню декаду року 1918 по суті припинилися ідейно-теоретичні пошуки розвитку, вдосконалення політичної платформи Української революції.

Не увінчалися помітними сутнісними набутками і численні наради, з'їзди, що відбулися в січні 1919 р., враховуючи й довгоочікуваний Трудовий Конгрес України. Не справдилися надії на те, що він допоможе сконсолідувати політичний провід українства. Проблемним з погляду перспектив здійснення виявився і Акт соборності України від 22 січня 1919 р.

Посилилися кризові тенденції й прискорилися розколи, розпад українських партій. Їхні активніші фракції-сегменти дедалі схилилися в бік ліворадикальних соціальних доктрин. Решта ж у стані розгубленості, масово відходили від політичної діяльності, істотно послаблюючи ідейно-теоретичний і організаційний арсенал національно-визвольної революції [5, с. 5–125; 8, с. 401–422, 526–567]. Неухильно падала активність в пропаганді, популяризації уже наміченого й хоча б у загальних рисах узгодженого курсу.

Верх брали милітаристські настрої, виразником яких найбільшою мірою виступав С. Петлюра. Впроваджуваний Головним отаманом військ УНР курс на домінування отаманщини, підпорядкування військовому началу всіх інших напрямків діяльності й державотворення кидав відроджену народну республіку в непередбачувані випробування, водночас відрізаючи шлях до консолідації повстанських елементів у регулярне національне військо. В останньому ж вбачався єдиний оплот і захисту незалежної державності, і реальних гарантій продовження сутнісних революційних зрушень задля забезпечення національних інтересів.

Опинившись перед непроникною і нездоланною стіною нерозуміння, позбавлений скільки-небудь серйозної підтримки хоча б у найближчому оточенні, В. Винниченко не знайшов у собі сил протистояти деструктивним тенденціям і, згідно щоденникових записів, почав шукати приводу, щоб залишити верховну посаду в державі. І вже невдовзі після евакуації з Києва, до якого рвалися червоні війська, 10 лютого 1919 р. склав свої повноваження. Пізніше колишній голова Директорії доводив, що Українська національно-демократична революція вичерпала себе на початку 1919 р., конкретніше – у січні і далі, з домінуванням режиму отаманщини розпочався період здачі позицій [9, с. 12]. Здійснення курсу «по неоголошеній програмі» В. Винниченко однозначно кваліфікував як «приглушення революції й кінець Директорії» [2, с. 352].

Список використаних джерел:

1. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали. У 2-х томах, 3-х частинах. Т. 2. Київ: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. 744 с.
2. Винниченко В. Відродження нації (Історія української революції [марець 1917 – грудень 1919 рр.]). Ч. III. Київ-Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. 542 с.
3. Винниченко В. Щоденник. Т. I. 1911–1920. Едмонтон-Нью-Йорк.: Видання Канадського інституту українських студій і комісії УВАН у США для вивчення і публікації спадщини В. Винниченка, 1980. 500 с.

4. Христюк П. Замітки і матеріали до історії Української революції. Відень: Український соціологічний інститут. 1922. 192 с.
5. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: Т. II. Рік 1918. Київ: Світогляд, 2009. 411 с.
6. Солдатенко В. Ф. Володимир Винниченко // Солдатенко В. Ф. Gloria mundi. Політична еліта українського державотворення революційної доби. К.: Наукова думка, 2021. С. 41–42.
7. Солдатенко В. Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки: Т. III. Рік 1919. Київ: Світогляд, 2010. 453 с.
8. Солдатенко В. Ф. Деміурги революції. Нарис партійної історії України 1917-1920 рр. Київ: Науково-виробниче підприємство «Видавництво «Наукова думка» НАН України», 2017. 748 с.
9. Винниченко В. Відродження нації. Ч. I. Київ-Відень: Видавництво «Дзвін», 1920. 348 с.

Солдатенко В. Ф. Альтернативи суспільних процесів в Україні восени 1918 р. й реальна практика політично-державного протистояння (частина третя. «Родові травми» народжуваної другої УНР)

У статті мова йде про теоретичні пошуки шляху повернення на рейки суспільного розвитку України з допомогою консолідації трудових сегментів нації, повалення під орудою Директорії гетьманату, відродження Української Народної Республіки, її прогресивного поступу, як Республіки Трудового Народу. Запропонований В. Винниченком логічно прорахований, гнучкий варіант запровадження в державі «трудового принципу» наразився на нерозуміння перспективного прогресивного розвитку нації, протидії йому з боку частини Директорії, провуду військових повстанців (С. Петлюра і його оточення), був несправедливо, необґрунтовано блокований. В результаті розпочатий, всупереч конструктивній стратегії, втіленням у практику з перших днів масового повстання режим отаманщини перетворився на злий фатум долі УНР, неухильно послаблював її потенціал у протидії зовнішнім чинникам, зумовлюючи прийдешню поразку.

Ключові слова: суспільні процеси, Україна в 1918 році, політично-державне протистояння, друга УНР.

Soldatenko V. F. Alternatives to social processes in Ukraine in the autumn of 1918 and the real practice of political and state confrontation (part three. 'Generational traumas' of the nascent Second Ukrainian People's Republic)

The article discusses theoretical searches for a way to return Ukraine to the path of social development through the consolidation of the labour segments of the nation, the overthrow of the Hetmanate under the leadership of the Directory, the revival of the Ukrainian People's Republic, and its progressive development as a Republic of the Working People. The logically calculated, flexible option proposed by V. Vynnychenko for introducing the 'labour principle' in the state was met with a lack of understanding of the nation's promising progressive development, opposition from part of the Directory, the leadership of the military insurgents (S. Petliura and his entourage), and was unjustly and unreasonably blocked. As a result, contrary to the constructive strategy, the implementation of the ataman regime from the first days of the mass uprising turned into a cruel fate for the UNR, steadily weakening its potential to counter external factors and leading to its eventual defeat.

Key words: social processes, Ukraine in 1918, political and state confrontation, Second Ukrainian People's Republic.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 24.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025

Науково-практичний юридичний журнал

Публічне право

4 (60) / 2025

Редактор – *Петренко В. С.*
Комп'ютерна верстка – *Молодецька О. І.*

Підписано до друку 30.12.2025 р. Формат 70x108/16. Папір офсетний.
Гарнітура Petersburg. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 4,72.
Наклад 500 прим. Зам. № 0226/120.

Видавництво та друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1.
Тел.: +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.